

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Žaneta Batková

Komparace západoněmeckého a československého studentského
hnutí v šedesátých letech dvacátého století

Comparison of the West German and Czechoslovakian Student
Movement in 1960s

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Jan Koura

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem uvedených pramenů a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 20. 5. 2013

Žaneta Batková

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu PhDr. Janu Kourovi za pomoc při tvorbě této práce, cenné rady a trpělivost.

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je komparace studentského hnutí ve Spolkové republice Německo a v Československé socialistické republice v šedesátých letech dvacátého století. První část analyzuje myšlenkové zdroje studentského hnutí ve Spolkové republice Německo, příčiny jeho vzniku, cíle a průběh. V další kapitole je ze stejné perspektivy analyzováno studentské hnutí v Československé socialistické republice, tedy v zemi, jejíž politický systém se od SRN výrazně odlišoval. Následuje provedení komparace obou hnutí, přičemž důraz je kladen na jejich specifika a myšlenkové zdroje. Pozornost práce se zaměřuje také na vzájemné kontakty mezi představiteli hnutí.

Abstract

The main aim of this bachelor thesis is a comparison of student movements in Federal Republic of Germany and Czechoslovakia during the 1960s. The first part of the thesis analyzes the basic ideas student movement in Federal Republic of Germany during the 1960s. Furthermore, it focuses on, causes of its establishment, goals and course. The next chapter analyzes student movement in Czechoslovakia from the same perspective, but the analysis was logically different because Czechoslovakia had a different political system than Federal Republic of Germany. The last chapters compare both movements with the emphasis on their specifics and ideas. A special attention is paid on contacts between the representatives of these movements.

Klíčová slova

studentské hnutí v šedesátých letech; protestní hnutí v Západním Německu; Nová levice; Spolková republika Německo; Československo 1968; Socialistický svaz německého studentstva; Pražské jaro

Keywords

Student Movement in the 1960s; Protest Movement in the West Germany; New Left; Federal Republic of Germany; Czechoslovakia 1968; German Socialist Student Federation; The Prague Spring

OBSAH:

I. Úvod	7
II. Studentské hnutí v SRN	11
2.1 <i>Příčiny vzniku hnutí</i>	11
2.2 <i>Nová levice</i>	15
2.3 <i>Průběh hnutí</i>	16
2.4 <i>Rudi Dutschke</i>	19
III. Studentské hnutí v ČSSR	21
3.1 <i>Zrod a průběh studentského hnutí</i>	21
3.2 <i>Pražské jaro, 1968–1969</i>	24
3.3 <i>Radikální studentská levice</i>	26
3.4 <i>Studentské majálesy</i>	28
IV. Komparace studentských hnutí	30
4.1 <i>Vzájemné kontakty</i>	30
4.2 <i>Rudi Dutschke v Praze</i>	33
4.3 <i>Odlišné a totožné prvky hnutí</i>	34
4.4 <i>Pojetí myšlenek Nové levice</i>	37
4.5 <i>Rudi Dutschke a Petr Uhl</i>	42
4.6 <i>Rozpad hnutí a nástup RAF</i>	44
V. Závěr	47
Seznam použitých zdrojů	49

I. Úvod

Šedesátá léta dvacátého století symbolizovala nespokojenost mladých lidí s tehdejší společností a stavem, ve kterém se nacházela. Toto období bylo poznamenáno revolučním hnutím ve Třetím světě, revoltami v zemích pod vlivem Sovětského svazu a protestním hnutím na Západě.¹ Významnými účastníky protestních akcí byli studenti a jejich aktivita se podílela na celosvětovém rozhýbání studentských hnutí, která započala ve Spojených státech amerických (USA) již na začátku šedesátých let dvacátého století. Povstání na univerzitě v Berkeley v roce 1964 se stalo inspirací pro pozdější studentskou aktivitu v Západní Evropě.² Právě mladí lidé patřili ke kritikům společnosti a podíleli se na rozpoutání sociálních změn.³

Cílem mé práce je komparace studentských hnutí ve Spolkové republice Německo (SRN) a v Československé socialistické republice (ČSSR). Přestože obě zmíněné země měly odlišný politický systém, jedna ze základních otázek mé práce je, zda je i přesto možné najít v obou hnutích stejné myšlenkové kořeny a cíle. Zabývám se zejména srovnáváním myšlenek členů Nové levice, kteří v obou zemích působili. Zároveň ale poukazuji na to, že studentská hnutí reagovala na lokální problémy své země a každé z nich proto mělo jistá specifika. Z chronologického hlediska práci zaměřuji na šedesátá léta dvacátého století, ve kterých se odehrávala hlavní studentská aktivita. V závěru textu zmiňuji nástup sedmdesátých let dvacátého století v souvislosti se vznikem terorismu v SRN. Kvůli omezené délce této práce a skutečnosti, že cílem textu je srovnání dvou hnutí, nikoliv pouze jejich popis, jsem musela vypustit původně zamýšlené kapitoly podrobně se věnující průběhům studentských hnutí. V práci se pokusím zodpovědět následující otázky: Z jakých důvodů v SRN a v ČSSR vzniklo studentské hnutí? Proč mladí lidé usilovali o změny týkající se státního či univerzitního systému? Proč studentské hnutí vzniklo v obou zemích, přestože jejich politické systémy byly naprosto odlišné? Jakou roli hrálo veřejné mínění v obou zemích? Do jaké míry se obě hnutí mohla či nemohla ztotožňovat? Odlišovala se od sebe výrazně nebo pouze v několika bodech? Zodpovězení těchto otázek mi má pomoci potvrdit či vyvrátit mou hypotézu, že výše

¹ Pažout, Jaroslav: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, Praha 2008, s. 242.

² Altbach, Philip: *Student Revolt in Europe*, v: *Economic and Political Weekly*, r. 3, č. 19, 1968, s. 755., Gusfield, Joseph: *Student Protest and University Response*, v: *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, r. 395, 1971, s. 29.

³ Šimoník, Pavel: *Studenti – Elita bez moci*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, diplomová práce, Praha 1992, s. 3.

zmíněná hnutí měla i přes rozdílnost politických systémů obou zemí společné myšlenky a cíle.

Struktura práce

Práce je kromě úvodu a závěru rozdělena do třech kapitol. Ve druhé kapitole se zabývám příčinami vzniku studentského hnutí v SRN, jeho průběhem a stanovenými cíli. Pozornost je zde věnována klíčovým podmínkám pro rozvoj studentských nepokojů a sociálně-politické situaci v zemi. Dále se zabývám základními myšlenkami neomarxistického směru Nové levice a jeho cíli. Jedna podkapitola je zaměřena na osobnost předního studentského vůdce Rudiho Dutschkeho, jeho názory ovlivněné Novou levicí a na atentát, který mu změnil život.

Třetí kapitola, zabývající se analýzou studentského protestního hnutí v ČSSR nastiňuje situaci země v rámci uvolnění režimu v šedesátých letech dvacátého století, popisuje požadavky studentů, vznik studentských klubů a organizací. Průběh a cíle hnutí doplňuje studie o československé radikální levici působící pod názvem Hnutí revoluční mládeže (HRM). Pozornost je věnována jeho vzniku, myšlenkovému programu a vůdčím osobnostem. Do této práce jsem se také rozhodla zařadit podkapitolu o studentských majálesech z toho důvodu, že tyto slavnosti byly zejména za dob komunistického režimu spjaty s vyjadřováním svobodných názorů mladých lidí. Pozornost je v této části textu zaměřena především na návštěvu amerického spisovatele Allena Ginsberga, který se stal králem pražského majálesu.

Úkolem čtvrté kapitoly je provedení srovnání dvou na první pohled odlišných hnutí. Tato část práce se soustředí na kontakty mezi představiteli studentských hnutí a na otázku, do jaké míry hnutí měla či neměla společné kořeny a cíle. Zabývám se totožným a odlišným pojetím myšlenkových cílů reprezentantů Nové levice v obou zemích. Dále zde představuji osobnost jednoho z vůdců HRM Petra Uhla a srovnávám jeho život a ideje s těmi, které zastával Rudi Dutschke. Pozornost je věnována jejich společným a rozdílným myšlenkovým cílům. V poslední podkapitole této části se zaměřuji na rozpad studentských hnutí a na otázku, zda došlo ke splnění jejich požadovaných cílů. Zabývám se také situací v SRN, kde v sedmdesátých letech dvacátého století vznikla teroristická skupina Frakce Rudé armády, která do jisté míry navazovala na některé myšlenky studentského hnutí. Záměrně nezmiňuji podrobnější dějiny obou zemí, pouze jsem do práce zakomponovala klíčové souvislosti, které s danou problematikou přímo souvisejí.

Použité zdroje

Ve své práci vycházím z analýzy primárních pramenů. Jedná se o dokumenty uložené v Národním archivu v Praze ve fondech *Ústředního výboru Komunistické strany Československa* (ÚV KSČ) a *Ústředního výboru Československého svazu mládeže* (ÚV ČSM). Dále se opírám o články publikované v periodikách *Der Spiegel*, *Listy*, *Literární listy*, *Literární noviny*, *Mladá fronta*, *Mladý svět*, *Reportér*, *Rudé právo*, *Student*, *Studentské listy* a *Svědectví*. Některé články v tisku nemají očíslované strany, proto u nich čísla stran neuvádím. Informace čerpám také z paměti Ivana Svitáka *Devět životů* (Praha 1992), Ernesta Che Guevary *Bolivijský deník* (Praha 1970) nebo Petra Uhla *Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla* (Praha 1998).

V celém textu vycházím především z knih Jaroslava Pažouta *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století* (Praha 2008), Ingrid Gilcher-Holteyové *Hnutí 68' na Západě. Studentské bouře v USA a západní Evropě* (Praha 2004), Miluše Kubíčkové a Jiřiny Šiklové *Studenti a ideologie na Západě* (Praha 1969) a Jiřiny Šiklové *Stoupenci proměn* (Praha 2012). Tyto knihy lze pokládat za základní publikace, které k tomuto tématu vyšly v českém jazyce. V kapitole zaměřující se na studentské hnutí v SRN čerpám informace například z knihy Nicka Thomase *Protest Movements in 1960s West Germany: A Social History of Dissent and Democracy* (Oxford 2003) a z článků Richarda Merritta *The Student Protest Movement in West Berlin* (Comparative Politics, r. 1, č. 4, 1969), Richarda Davyho *Studentské rebelie jdou světem* (Reportér, č. 31, 31. 7 - 7. 8. 1968), Pauliny Bren *1968 East and West, Visions of Political Change and Student Protest from across the Iron Curtain* (Oxford 2004), Philipa Altbacha *Student Revolt in Europe* (Economic and Political Weekly, r. 3, č. 19, 1968), Michaela Schmidtkeho *Cultural Revolution or Cultural Shock? Student Radicalism and 1968 in Germany* (South Central Review, r. 16, 17, č. 4, 1, 1999, 2000) nebo Colina Barkera *Some Reflections on Student Movements of the 1960s and Early 1970s* (Revista Crítica de Ciencias Sociais, č. 81, 2008).

V části věnující se studentským majálesům získávám informace například z článků Petra Blažka *Vyhoštění krále majálesu, Allen Ginsberg a státní bezpečnost* (Paměť a dějiny, č. 2, 2011) nebo Andrewa Lasse *Allen Ginsberg - Král Majálesu* (Analogon, č. 30, 2000). Informace o návštěvě hlavního představitele západoněmeckého protestního hnutí do ČSSR mi poskytují například články Františka Černého „*Rudý“ Dutschke v Praze* (Reportér, r. 3, č. 17, 1968) nebo Milana Haunera *Rudý Rudi v Praze* (Student, r. 4, č. 17, 1968).

V komparativní části vycházím především z děl Zuzany Lízové *Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN v 60. letech 20. století* (Praha 2012), Herberta Marcuse *Jednorozměrný člověk, Studie o ideologii rozvinuté industriální společnosti* (Praha 1991), Martina Valenty *Revoluce na pořadu dne, Kritická teorie Frankfurtské školy a její recepce v německém protestním levicovém hnutí šedesátých let dvacátého století, Frakci Rudé armády a německé straně Zelených: diskursivní analýza* (Praha 2011), Douglase Kellnera *Herbert Marcuse, The New Left and the 1960s, Collected Paper of Herbert Marcuse* (New York 2005) nebo Antonína Vaňka *Studenti a společnost. Kritika antikomunistického revizionistického působení na mládež* (Praha 1976).

II. Studentské hnutí v SRN

2.1 Příčiny vzniku hnutí

Historické a politické dějiny Německa, které má jedinečnou minulost poznamenanou nacistickým režimem, ovlivnily celé řady generací a na německý národ měly značný dopad. Země získala dlouhotrvající označení evropského agresora.⁴ Po druhé světové válce byla rozdělena do čtyř okupačních zón spravovaných vítěznými mocnostmi. V poválečných letech zde probíhal proces denacifikace, který byl postupně zastaven vypuknutím studené války. V roce 1949 došlo k podstatné události – vytvoření Spolkové republiky Německo na území západních zón. SRN měla navzdory okolnostem dobrý potenciál pro obnovu poválečné ekonomiky a díky přijetí Marshallova plánu a vlastním surovinovým zdrojům se postupně začala vzpamatovávat z válečných dopadů.⁵ Rozmezí let 1945-1965 se v Západním Německu nazývalo obdobím rekonstrukce⁶ a ekonomický rozmach spojený s budováním spotřební sféry lze považovat za původce sociálního obratu, který se v šedesátých letech uskutečnil.⁷ Nastalá éra prosperity byla jedním z faktorů ovlivňujících vytvoření podmínek pro budoucí vlny protestů.⁸ Poválečná generace tvořila většinu skupin protestních hnutí a díky životu ve značném ekonomickém blahobytu měla jiná očekávání a představy než starší generace. Německá společnost žijící ve státě s demokratickým politickým systémem byla v šedesátých letech rozdělena na starší (konzervativní, spíše pravicově smýšlející) a mladší generaci, která vyjadřovala touhu po změně. Rudi Dutschke, hlavní studentský vůdce v SRN v rámci protestního hnutí podotýkal, že „téměř všichni nenáviděli pokryteckou Adenauerovu republiku a dvojtvárnost SPD“.⁹

Co vedlo ke vzniku masových protestních hnutí v Západním Německu? Základní důvody lze hledat v několika příčinách. Jednou z nich byla situace, která nastala v

⁴ Bratinka, Ondřej: Studentské hnutí 68' v Německu a Katolická církev, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, bakalářská práce, Praha 2011, s. 7.

⁵ Thomas, Nick: Protest Movements in 1960s West Germany: A Social History of Dissent and Democracy, Oxford 2003, s. 14, 15.

⁶ Kubíčková, Miluše; Šiklová, Jiřina: Studenti a ideologie na Západě, Praha 1969, s. 154.

⁷ Webler, Wolff-Dietrich: The Sixties and the Seventies: Aspects of Student Activism in West Germany, v: Higher Education, r. 9, č. 2, 1980, s. 155.

⁸ Thomas, Nick: c. d., s. 18.

⁹ Sociálnědemokratická strana Německa (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*; SPD), Kubíčková, Miluše; Šiklová, Jiřina: c. d., s. 155.

poválečné éře, v níž došlo ke značnému demografickému nárůstu populace.¹⁰ Nová generace dětí v šedesátých letech dospěla do věku mladých studentů, což kromě neustále se zvyšujícího zájmu o vzdělání vedlo k přeplněnosti univerzit. V roce 1810 byla v Berlíně založena Humboldtova univerzita (*Humboldt Universität*; HU), která po druhé světové válce kvůli rozdělení země připadla do sovětského sektoru a specifickým místem protestních hnutí v SRN se stala Svobodná univerzita (*Freie Universität*; FU) v Západním Berlíně. Jednalo se o novou, nezávislou univerzitu založenou na principu spolurozhodování. V tehdejší době se tato forma vysoké školy nenacházela nikde v Německu.¹¹ Studenti zde měli zastoupení v parlamentu – konventu a liberální charakter FU jim zaručoval vlastní samosprávu.¹² Postupně se vedení školy začalo více přiklánět k centralizovanému řízení a docházelo k odchylování se od převážně svobodného systému, který na FU do té doby existoval.

Projev levicového spisovatele Ericha Kubyho na Svobodné univerzitě v roce 1958 rozpoutal první konflikty. Pronesl, že FU je nesvobodná a podobá se univerzitám ve Východním Berlíně. V důsledku toho mu zde rektor a senát zakázali vést další projevy.¹³ Dne 8. dubna 1965 rektor Herbert Lüers nepovolil univerzitní akci, která se měla konat 7. května téhož roku pod názvem „Restaurace nebo nový začátek?“, jelikož na ní byl opět pozván Erich Kuby.¹⁴ Ten svou řeč nakonec uskutečnil 7. května na Technické univerzitě (*Technische Universität*; TU) v Západním Berlíně a tento den se stal významnou událostí pro protestní setkání studentů na západoněmeckých univerzitách. Studentské hnutí působilo nejvýrazněji v Západním Berlíně díky „atypičnosti zdejšího studentstva, které bylo oproti studentům ve Spolkové republice silněji zpolitizováno“¹⁵ a mladé muže tam lákala skutečnost, že zde byli osvobozeni od branné povinnosti.¹⁶

Na následujících stranách se věnuji otázce, proč mladí lidé usilovali o změny týkající se univerzitních prostředí a státního systému. Protestující mládež zastávala názor,

¹⁰ Anderson, Terry: 1968: The End and the Beginning in the United States and Western Europe, v: South Central Review, r. 16, 17, č. 4, 1, 1999, 2000, s. 1.

¹¹ Merritt, Richard: The Student Protest Movement in West Berlin, v: Comparative Politics, r. 1, č. 4, 1969, s. 519.

¹² Tamtéž, s. 519.

¹³ Thomas, Nick: c. d., s. 55., Gilcher-Holteyová, Ingrid: Hnutí 68' na Západě. Studentské bouře v USA a západní Evropě, Praha 2004, s. 31.

¹⁴ Thomas, Nick: c. d., s. 56., Gilcher-Holteyová, Ingrid: c. d., s. 31., Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 46., Der Spiegel, č. 32, 1968, s. 39.

¹⁵ Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 45.

¹⁶ Merritt, Richard: The Student Protest Movement in West Berlin..., s. 520.

že na univerzitách „vládne autokratická třída“.¹⁷ Studenti požadovali reformy studijních plánů,¹⁸ prostor pro otevřené vyjádření názorů a možnost veřejných debat. Neustále se také zvyšoval počet studentů a vysoké školy je začaly odmítat, jelikož v důsledku poválečného demografického nárůstu obyvatel byl nedostatek volných míst. Studium přestávalo být privilegiem a bylo dostupné téměř každému.¹⁹ V roce 1952 se na vysoké školy zapsalo 123 154 studujících, v roce 1959 to bylo 205 346 a o pět let déle již 274 392 studentů.²⁰

Mezi mladými lidmi také panovala nedůvěra vůči establishmentu.²¹ V listopadu 1959 na konferenci v Bad Godesbergu schválili zástupci SPD nový stranický program.²² Nespokojenost mladých lidí se zvyšovala po vystavění Berlínské zdi v srpnu 1961 a mnozí nesouhlasili s Hallsteinovou doktrínou.²³ Studentskou nedůvěru ve státní systém podpořila „Aféra Spiegel“ v roce 1962. Článek týdeníku *Der Spiegel* v atmosféře „Karibské krize“ publikoval informaci, že Bundeswehr nebyl řádně vyzbrojen na potenciální jaderný útok.²⁴ Tato aféra vyvrcholila zatčením šéfredaktora týdeníku Rudolfa Augsteina a dalších redaktorů, což způsobilo vnitropolitický konflikt.²⁵ V souvislosti s těmito událostmi došlo k oslabení pozice spolkového kancléře Konrada Adenauera a důsledkem aféry byla velká negativní odezva veřejnosti.²⁶ V letech 1966–1969 existovala v SRN „Velká koalice“ tvořená SPD a Křesťanskodemokratickou unií Německa spojenou s Křesťanskosociální unií Bavorska (*Christlich Demokratische Union Deutschlands*; CDU, *Christlich-Soziale*

¹⁷ Davy, Richard: Studentské rebelie jdou světem, v: Reportér, č. 31, 31. 7 - 7. 8. 1968, s. 7.

¹⁸ Vaněk, Antonín: Studenti a společnost. Kritika antikomunistického a revizionistického působení na mládež, Praha 1976, s. 92.

¹⁹ Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 17.

²⁰ Thomas, Nick: c. d., s. 54., V letech 1960–1966 se počet studentů zvýšil z 195 000 na 281 000., Schmidtke, Michael: Cultural Revolution or Cultural Shock? Student Radicalism and 1968 in Germany, v: South Central Review, r. 16, 17, č. 4, 1, 1999, 2000, s. 78.

²¹ Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 44.

²² Valenta, Martin: Revoluce na pořadu dne, Kritická teorie Frankfurtské školy a její recepce v německém protestním levicovém hnutí šedesátých let dvacátého století, Frakci Rudé armády a německé straně Zelených: diskursivní analýza, Praha 2011., s. 62., Schmidtke, Michael: c. d., s. 78., Došlo k přijetí nového programu strany, který stanovil jiný kurz SPD a přispěl k jejímu zmodernizování. Program odmítal formy diktatury, totalitní vlády a snažil se ze strany vytvořit „lidovou stranu“, Katuninec, Milan: Spolková republika Německo, politický systém a politický vývoj, Trnava 2009, s. 49., Lucardie, Paul: The New Left in France, Germany and The Netherlands: Democratic Radicalism Resurrected?, Dostupné z:

<http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/publicatie/Lucardie/newleft/DemRadRes-08.pdf>, 22. 3. 2013, s. 5.

²³ Doktrína byla pojmenovaná po poradci kancléře Konrada Adenauera Walteru Hallsteinovi. Vycházela z myšlenky, že SRN byla jediným legitimním zástupcem německého národa a neudržovala diplomatické styky s žádným státem, který je zachovával s Německou demokratickou republikou (NDR)., Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 270.

²⁴ Tamtéž, s. 44., Daňková, Šárka: RAF - Frakce rudé armády, Tři generace teroristů, Praha 2006, s. 11., Valenta, Martin: c. d., s. 151.

²⁵ Došlo k odstoupení předsedy Křesťanskosociální unie (CSU) Franze Josefa Strausse z funkce spolkového ministra obrany., Müller, Helmut: Dějiny Německa, Praha 1995, s. 380, 381.

²⁶ Wolfrum, Edgar: Zdařilá demokracie. Dějiny Spolkové republiky Německo od jejích počátků až po dnešek, Stuttgart 2006, s. 175.

Union in Bayern; CSU). Jedním z důvodů proč studenti zavrhovali tuto koalici, bylo postavení Kurta Geoga Kiesingera²⁷ do čela CDU. V nové vládě dostal funkci ministra financí také Franz Josef Strauss spojovaný s aférou z roku 1962. Protesty studentů směřovaly proti státní správě, ve které zastávali funkce muži s nacistickou minulostí.²⁸ Kritizovali také nacistickou minulost některých profesorů a komentovali to slovy: „Pod taláry panuje tisíciletá zatuchlina.“²⁹ „Velkou koalici“ považovali za přerušeni demokratizace politických stran a krok zpět k nacistické minulosti.³⁰ Kritici napadali její návrhy na tzv. „nouzové zákony či zákony o výjimečném stavu“, které regulovaly užití síly v krizových situacích.³¹ Studenti tyto zákony považovali za omezení demokratických hodnot a označili je za „fašistické“.³² K jejich schválení došlo po mnoha vlnách protestů dne 30. 5. 1968.

Za těchto okolností vznikla mimoparlamentní opozice (*Außerparlamentarische Opposition*; APO)³³ reagující na ohrožení demokracie. Podstatnou roli ve studentském hnutí sehrál Socialistický svaz německého studentstva (*Sozialistischer Deutscher Studentenbund*; SDS), který byl založen již v roce 1946 jako součást SPD.³⁴ Kvůli názorové roztržce s SPD se roku 1961 od strany oddělil.³⁵ Počet členů SDS se v době jeho vrcholu pohyboval okolo 2000 osob, což ve srovnání s počtem západoněmeckých studentů bylo poměrně malé číslo.³⁶ Roku 1967 byl vytvořen Republikánský klub (*Republikanische Klub*; RK), složený z mladých členů fakult a příslušníků SDS. Stal se centrem protestní činnosti a zajišťoval středisko pro diskuse levicových intelektuálů. Do Západního Německa se v šedesátých letech rozšířil myšlenkový směr, nazývaný Nová levice, z jehož

²⁷ Kurt Georg Kiesinger (1904-1988) byl německý politik a bývalý člen NSDAP.

²⁸ Davy, Richard: c. d. s. 10., Studenti se vymezovali proti dosazování bývalých nacistických funkcionářů (například tajemníka Hanse Globkeho nebo již zmíněného Kurta Geoga Kiesingera) do státní správy a především do školství., Daňková, Šárka: c. d., s. 16., Brown, Timothy: „1968“ East and West: Divided Germany as a Case Study in Transnational History, v: *The American Historical Review*, r. 114, č. 1, 2009, s. 82., Spolkový prezident Heinrich Lübke byl také „poznamenan nacistem“, nebyl členem NSDAP, ale pracoval pro ministra zbrojení Alberta Speera., Valenta, Martin: c. d., s. 168.

²⁹ Wolfrum, Edgar: c. d., s. 223., Valenta, Martin: c. d., s. 154.

³⁰ Schmidke, Michael: c. d., s. 79.

³¹ „Zákony pro případ výjimečného stavu“ říkaly, že v případě přírodní katastrofy nebo jiného ohrožení země mohla spolková vláda povolát armádu. „Zákony o nouzovém stavu“ rozšiřovaly pravomoci úředníků ve stavu krize., Daňková, Šárka: c. d., s. 19., Schmidke, Michael: c. d., s. 79., Dále jen pojem „nouzové zákony“.

³² Kratzer, Herbert: Studenti proti demokracii, v: *Studentské listy*, r. 1, č. 6, 1969, s. 5.

³³ Bilgin, Ahyan: *Die 68-er Bewegung in der Türkei und der Bundesrepublik Deutschland im Vergleich*, Fachbereich Geschichte, Philosophie und Sozialwissenschaften, Universität Hannover, diplomová práce, Hannover 2005, s. 47.

³⁴ Lucardie, Paul: c. d., s. 5, Webler, Wolff-Dietrich: c. d., s. 157.

³⁵ Gilcher-Holteyová, Ingrid: c. d., s. 23., Valenta, Martin: c. d., s. 149., Šiklová, Jiřina: *Stoupenci proměn*, Praha 2012, s. 57.

³⁶ Bratinka, Ondřej: c. d., s. 19.

myšlenek někteří studenti vycházeli. Členové SDS se inspirovali například ideou kubánské revoluce či osobností Che Guevary a Fidela Castra.³⁷

2.2 Nová levice

V šedesátých letech se ve Spojených státech prosadil nový politicko-společenský myšlenkový proud, který se následně šířil do Velké Británie, SRN, Francie a Itálie. Stal se podstatnou součástí studentského protestního hnutí a nazýval se Nová levice. Intelektuálové Nové levice vycházeli z bodů, které ve své knize *Hnutí 68' na Západě. Studentské bouře v USA a západní Evropě* uvádí Ingrid Gilcher-Holteyová. Mezi členy tohoto myšlenkového proudu docházelo k nové interpretaci marxistické teorie a zdůrazňování Marxových raných spisů. Cílem bylo zbavit marxistické myšlení ztotožnění se s institucionalizovaným marxismem. Dále nově přistupovali ke společenskému řádu a považovali za cíl socialismu odstranit odcizení člověka ve vztahu k okolí. Upřednostňovali strategii, že jednotlivec se má zbavit podřízeného vztahu vůči kolektivu a byla vytvořena nová definice nositele sociální změny, kterým už nebyl proletariát, ale mladá inteligence.³⁸

Ve svém programu se představitelé Nové levice snažili zachytit původního záměru Karla Marxe,³⁹ vytvořit rovnostářskou společnost, kde by vynikal potenciál každého jednotlivce. Především spojovali marxismus s existencialismem, zaměřovali se na klíčový prvek odcizení a tvrdili, že tehdejší demokracie skrývala autoritářské tendence. Prosazovali vystupování vůči autoritám, například vládě, byrokracii, nadřízeným a vynucovali si prostor pro seberealizaci. Členové Nové levice obecně projevovali nedůvěru k organizacím a byrokracii.⁴⁰ Jeden z nejradiálnějších studentů Karl Dietrich Wolf tvrdil: „Nebojujeme proti osobám – bojujeme proti dosavadním institucím.“⁴¹ Ve svém programu se představitelé Nové levice snažili o odhalení nespravedlnosti ve společenském systému. Odmítali manipulování s osobami, které tím ztrácely svou individualitu. Dále kritizovali konzum, kapitalismus a opovrhovali materialistickými hodnotami.⁴² Dalším bodem programu Nové levice bylo znovuobjevení chudoby, o kterém psal již Karel Marx. Členové Nové levice vycházeli ze skutečnosti, že nižší vrstvy lidí pocítují odcizení od zbytku společnosti a je potřeba to změnit. Mladí lidé vyznávající myšlenky tohoto

³⁷ Kuba vystupovala proti imperialistické politice USA uplatňované v Indočíně., Schmidtke, Michael: c. d., s. 81, 82.

³⁸ Gilcher-Holteyová, Ingrid: c. d., s. 18, 19.

³⁹ Šiklová, Jiřina: *Stoupenci proměn...*, s. 203.

⁴⁰ Kubičková, Miluše; Šiklová, Jiřina: c. d., s. 8.

⁴¹ Kratzer, Herbert: c. d., s. 5.

⁴² The New Left, Dostupné z: http://webs.wofford.edu/whisnancj/his382/the_new_left.pdf, 25. 3. 2013., s. 2.

neomarxistického proudu se cítili utlačovaní v konzervativní společnosti a výsledkem jejich snah bylo pravidlo čelit konzervatismu.⁴³ Právě konzervativci považovali členy Nové levice za nebezpečné intelektuály, kteří vystupovali proti tehdejší formě demokracie. Představitelé Nové levice nechtěli podryvat demokracii jako takovou, ale především její podobu z padesátých let, která byla dle jejich názoru falešná. Pořádali happeningy, uskutečňovali šokující divadla, vystoupení na ulicích a jejich cílem bylo vyzvat společnost k většímu zapojení se do politického i sociálního dění v zemi.⁴⁴

Členové Nové levice tvořili kluby a čtenářské kroužky, které se staly centrem diskusí levicové inteligence. Tento nový myšlenkový proud vycházel z intelektuálních okruhů a v SRN byl jeho jádrem SDS. Pozitivní reakce u představitelů tohoto myšlenkového proudu vyvolali reprezentanti Frankfurtské školy, zejména Herbert Marcuse⁴⁵ a Jürgen Habermans. Herbert Marcuse tvrdil, že inteligence upozorňovala společnost na „bezúčelnost života nasyceného lidstva“⁴⁶ a dle jeho názoru byli studenti jako jediná složka společnosti „nepohlaceni výrobní sférou“.⁴⁷ Představitelé Nové levice v SRN tvořili radikální menšinu uvnitř studentského hnutí, ale přesto zanechali svým působením odkaz do budoucna. Nová levice se chápala jako hnutí, nikoliv jako strana a k jejím myšlenkám se hlásili někteří pražští radikální studenti.⁴⁸

2.3 Průběh hnutí

Účastníci protestních akcí vytvářeli tzv. „Molotovovy koktejly“, což byla třaskavina v plechovkách, která působila až do vzdálenosti dvaceti metrů. Tyto „zbraně“ užívali na americké pobočky v SRN, kde se například vyráběly bomby pro válku ve Vietnamu.⁴⁹ Uplatnili je také v obchodních domech, které považovali za symbol konzumní a kapitalistické společnosti.⁵⁰ Jejich přístupy se v sedmdesátých letech inspirovala teroristická skupina Frakce rudé armády (*Rote Armee Fraktion*; RAF).⁵¹ Protestující studenti vycházející z myšlenek Nové levice svými akcemi zneklidňovali občany SRN. Kritizovali blahobytnou společnost, která dle jejich názoru utlačovala a „dusila člověka

⁴³ The New Left, c. d., s. 3.

⁴⁴ Tamtéž, s. 4, 5.

⁴⁵ Vůdce studentského hnutí Rudi Dutschke převzal z jeho myšlenek například teorii „o dlouhých pochodech institucemi“, Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 29. Více na straně 20.

⁴⁶ Šiklová, Jiřina: Represivní tolerance, v: Dějiny a současnost, r. 10, č. 9, 1968, s. 3.

⁴⁷ Davy, Richard: c. d., s. 7.

⁴⁸ Více v kapitole 3.3.

⁴⁹ Trochtová, Věra: Lehce výbušný koktajl, v: Studentské listy, r. 1, č. 3, 1969, s. 3.

⁵⁰ Tamtéž, s. 3.

⁵¹ Více v kapitole 4.6.

bohatstvím“.⁵² Nelíbilo se jim, že lidé v Africe hladoví, zatímco jinde ve světě „vládně obezita“ vycházející z blahobytu kapitalistické společnosti.⁵³

Zásadní průlom v dějinách studentského protestního hnutí v SRN nastal v červnu 1967 po střelbě na studenta Benna Ohnesorga, který společně s tisíci⁵⁴ dalšími účastníky demonstroval v Západním Berlíně v rámci protestů proti návštěvě íránského šáha Mohammeda Rézy Páhlavího.⁵⁵ Zejména studenti a mladí intelektuálové považovali šáha za diktátora, který porušoval lidská práva. Shromáždění na protest proti jeho návštěvě se konalo 2. června před radnicí Schöneberg v Západním Berlíně. Mezi davem protestujících a policií bylo rozmístěno přibližně sto Íránců, přívrženců šáha, kteří byli součástí tajné policejní organizace Savak.⁵⁶ Skupiny demonstrantů se dále přesunuly k budově Německé opery, kde se nacházel šáh v doprovodu spolkového prezidenta Heinricha Lübkeho.⁵⁷ Protestní akce se zcela vymkla kontrole, když policista Karl-Heinz Kurras⁵⁸ zastřelil studenta Benna Ohnesorga. Lze říci, že Ohnesorgova smrt přispěla k větší radikalizaci studentského protestního hnutí. Následující dny po střelbě se západoněmeckými městy přehnal vlna protestů a země procházela obdobím vnitřní krize. Dne 9. června uskutečnilo přes 5 000 studentů vzpomínkový pochod na Ohnesorgovu památku, předtím, než jeho tělo bylo pohřbeno v rodném městě Hanoveru.⁵⁹ Herbert Marcuse, jeden z teoretiků Nové levice uspořádal v Západním Berlíně po smrti Benna Ohnesorga přednášku s názvem „Problém násilí v opozici“, ve které pojednával o „vypořádání se s panujícím systémem“.⁶⁰

Pro reformu univerzit se v roce 1967 vyjádřilo přes čtyřiašedesát procent studentů a byla z jejich strany považována za nutnost.⁶¹ Studenti požadovali zkvalitnění výuky, více komunikace s profesory a vedení diskuze o probíraných tématech. Podporovali také interaktivní zapojení do seminářů a zřízení menších studijních skupin, kde mohli individuálně vyniknout. Celkově chtěli změnit zastaralé způsoby vyučování, které zahrnovaly často bezmyšlenkovité čtení knih a požadovali zapojit do výuky vlastní názory

⁵² Šiklová, Jiřina: Existuje u nás studentská „New left“?, v: Listy r. 1, 21. 11. 1968.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Počet demonstrantů je odhadován na tři až šest tisíc., Thomas, Nick: c. d., s. 110.

⁵⁵ Altbach, Philip: Student Revolt in Europe..., s. 755., Brown, Timothy: c. d., s. 81., Reiter, Herbert; Weinbauer, Klaus: Police and Political Violence in the 1960s and 1970s: Germany and Italy in a Comparative Perspective, v: European Review of History, r. 14, č. 3, 2007, s. 376.

⁵⁶ Wolfrum, Edgar: c. d., s. 219.

⁵⁷ Thomas, Nick: c. d., s. 110, Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 47.

⁵⁸ Byl zbaven služby a obviněn z usmrcení z nedbalosti, nicméně v listopadu 1967 došlo k jeho osvobození., Thomas, Nick: c. d., s. 123., Valenta, Martin: c. d., s. 156.

⁵⁹ Thomas, Nick: c. d., s. 114.

⁶⁰ Valenta, Martin: c. d., s. 140.

⁶¹ Thomas, Nick: c. d., s. 127.

a zkušenosti. V listopadu 1967 vedla situace v SRN studenty k vytvoření Kritické univerzity (*Kritische Universität*; KU), která fungovala v rámci FU a tvořila zázemí pro kritické společensko-politické diskuse.⁶² Její hlavní význam spočíval v pořádaných kurzech, které doplňovaly oficiální přednášky. V zimním semestru 1967 vypsal kurzy týkající se otázek vzdělání, Třetího světa, psychoanalýzy a pozornost byla věnována dílu Herberta Marcuse.⁶³

V následujícím období se konala studentská celostátní kampaň proti koncernu Axela Springera.⁶⁴ Radikální levice se snažila praktikovat hesla jako například „Mír lidem a válku institucím“.⁶⁵ Řada studentů byla při akcích proti tomuto vydavatelství ovlivněna idejemi filozofa Herberta Marcuse vycházejícího z myšlenek Nové levice. Inspiroval je například myšlenkou „demokratické cenzury reakčního tisku“.⁶⁶ Axel Springer byl znám především svými kampaněmi navázejícími se do levicového programu studentských organizací a dával najevo odpor k jakémukoliv radikalismu.⁶⁷ Ovládal západoněmecká média od bulváru, přes denní tisk až po časopisy⁶⁸ a jeho bulvární deník *Bild Zeitung* zahájil v roce 1967 kampaň proti studentskému hnutí.⁶⁹ V důsledku studentských demonstrací odehrávajících se před budovami Springerova vydavatelství se veřejnost v SRN začala více o studentské hnutí zajímat.⁷⁰

Pozornost mladých lidí upoutávala probíhající válka v Indočíně. Prezentovali nesouhlas s americkou politikou v této oblasti a jejich postoj vůči válce ve Vietnamu se vystupňoval, když Spolkový kancléř Ludwig Erhard v prosinci 1965 v rámci své návštěvy ve Washingtonu pronesl, že Spolková vláda podporuje americkou politiku ve Vietnamu.⁷¹ V květnu 1966 uskutečnil SDS kongres ve Frankfurtu nad Mohanem.⁷² Ve dnech 17. a 18.

⁶² Valenta, Martin: c. d., s. 159.

⁶³ Tamtéž, s. 187.

⁶⁴ Axel Springer (1912-1985) byl německý novinář a zakladatel známého vydavatelství Axel Springer, které vzniklo v roce 1947 v Hamburku.

⁶⁵ Vaněk, Antonín: c. d., s. 113.

⁶⁶ Sochor, Lubomír: Herbert Marcuse filosof nové intelektuální levice, v: Literární listy, r. 1, č. 13, 1968, s. 13.

⁶⁷ Economic and Political weekly, r. 3, č. 17, 1968, s. 664.

⁶⁸ Kontroloval například noviny *Hamburger Abendblatt*, *Berliner Zeitung*, *Berliner Morgenpost* nebo *Das Neue Blatt*., Tamtéž, s. 664.

⁶⁹ Valenta, Martin: c. d., s. 167.

⁷⁰ Šiklová, Jiřina: Stoupenčí proměn..., s. 230.

⁷¹ Gilcher-Holteyová, Ingrid: c. d., s. 38, Davis, Belinda; Mausbach, Wilfried; Klimke, Martin: *Changing the World, Changing Oneself: Political Protest and Collective Identities in West Germany and the U. S. in the 1960s and 1970s*, New York 2010, s. 45.

⁷² Členové SDS zaslali Spolkovému kancléři Ludwigu Erhardovi telegram, ve kterém požadovali, aby vláda země nesouhlasila „jménem německého lidu s válkou ve Vietnamu vedenou USA“., Gilcher- Holteyová, Ingrid: c. d., s. 41.

února 1968 se v Berlíně na Technické univerzitě konal Mezinárodní kongres o Vietnamu.⁷³ Byl uspořádán Socialistickým svazem německého studentstva a skupinami sympatizujícími s Novou levicí.⁷⁴ V návaznosti na konaný kongres se zúčastnilo 15 000 lidí protestní akce, na které vztyčili protiamerické transparenty a vykřikovali hesla jako „Ho-Ho-Ho-Či-Min“.⁷⁵ Celkově se v SRN v letech 1964–1967 konalo deset větších protestních akcí vyjadřujících podporu Třetímu světu.⁷⁶

2.4 Rudi Dutschke

Hlavní vůdce západoněmeckého studentského hnutí, Rudi Dutschke, se narodil 7. března 1940 v Schönefeldu⁷⁷ a později emigroval do Západního Berlína, kde na FU začal studovat sociologii.⁷⁸ Zabýval se tvorbou Martina Heideggera, časnými spisy Karla Marxe či Rosy Luxemburgové. Považoval sám sebe za marxistického revolucionáře.⁷⁹ Dnes o něm hovoříme zejména jako o německém sociologovi, marxistovi a vůdci studentského hnutí. Plánoval protestní akce, které se konaly například po zastřelení Benna Ohnesorga, nebo organizoval kampaně vedené vůči Springerovu vydavatelství. Od března 1966 byl ženatý s Gretchen Klotz, s níž měl tři děti.⁸⁰ Při návštěvě Prahy na jaře roku 1968 ho českoslovenští studenti, i přes úsudky, že jeho názory jsou „komické a absurdní“,⁸¹ ohodnotili jako výborného řečníka.⁸²

Vývoj protestních akcí dovršil v dubnu 1968 atentát, který byl na Dutschkeho spáchán. Jednalo se o druhý zlomový bod v době studentské protestní aktivity, který stejně jako zastřelení Benna Ohnesorga v roce 1967 vedl k nekontrolovatelnému nárůstu odporu a vyvolal vlny pobouření. Provedl ho duševně zaostalý dělník Josef Bachmann,⁸³ v jehož osobních věcech policie našla fotografie Adolfa Hitlera a kopii knihy *Mein Kampf*.⁸⁴ Byl příznivcem bulvárního plátku *Bild Zeitung*, který kritizoval mimoparlamentní opozici a uvěřil kampaním vedeným Springerovým vydavatelstvím proti studentskému vůdci.⁸⁵ Rudi Dutschke byl po střelbě převezen v kritickém stavu do nemocnice a jeho stav byl vážný

⁷³ Wolfrum, Edgar: c. d., s. 219.

⁷⁴ Gilcher-Holteyová, Ingrid: c. d., s. 71., Thomas, Nick: c. d., s. 155.

⁷⁵ Wolfrum, Edgar: c. d., s. 219., Valenta, Martin: c. d., s. 160.

⁷⁶ Kubíčková, Miluše; Šiklová, Jiřina: c. d., s. 218.

⁷⁷ Po rozdělení země se nacházel ve Východním Německu.

⁷⁸ Der Spiegel, č. 16, 1968, s. 5., Der Spiegel, č. 36, 1967, s. 108., Schmidtke, Michael: c. d., s. 78.

⁷⁹ Der Spiegel, č. 41, 1980, s. 243.

⁸⁰ Der Spiegel, č. 51, 1967, s. 64.

⁸¹ Soudili tak proto, že neměli zájem o revoluci a ani vnucenou frazeologii., Davy, Richard: c. d., s. 8.

⁸² Hauner, Milan: Rudý Rudi v Praze..., s. 1.

⁸³ Der Spiegel, č. 17, 1968, s. 62., Bratinka, Ondřej: c. d., s. 28.

⁸⁴ Thomas, Nick: c. d., s. 168.

⁸⁵ Tamtéž, s. 169.

především díky kulce, která mu pronikla do mozku.⁸⁶ „Velikonoční bouře“ odehrávající se po spáchaném atentátu vedly k většímu posílení odporu veřejnosti vůči studentským protestním akcím a také k závažným střetům demonstrantů s policií.⁸⁷ Na Velikonoční neděli v ulicích Západního Berlína demonstrovalo okolo 12 000 lidí a podobné protestní akce proběhly ve více než dvaceti městech SRN.⁸⁸

Po střelbě se Rudi Dutschke musel sžít s již trvalým poškozením mozku a odjel se léčit do švýcarského kantonu Bern.⁸⁹ Poté s rodinou pobýval ve Velké Británii a od roku 1971 žil v dánském Aarhusu, kde vyučoval na univerzitě a zemřel zde v roce 1979. Vyznával typické hodnoty pro představitele Nové levice, jako byla snaha odstranit odcizení člověka ve společnosti, boj s autoritami, prosazování seberealizace, pohrdání manipulováním osob, kritika konzumní společnosti nebo boj proti imperialismu. Obdivoval osobnosti reprezentující revoluci, jako byl Fidel Castro nebo Che Guevara.⁹⁰ Vystupoval proti imperialismu a tvrdil, že „Třetí svět je celek národů, strádající pod terorem mechanismu světového trhu, ovládaného obřími korporacemi“.⁹¹ Mezi členy SDS prezentoval svojí koncepci o „dlouhých pochodech institucemi“⁹² a sám neusiloval o to stát se politickou osobností.⁹³

⁸⁶ Operační tým vedený doktorem Arnem Schulzem se podílel na záchraně jeho života., Der Spiegel, č. 17, 1968, s. 62.

⁸⁷ Kubíčková, Miluše; Šiklová, Jiřina: c. d., s. 219., Během „velikonočních bouří“ zemřeli 2 lidé a 400 jich bylo zraněno., Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 53., Shell, Kurt: Extraparliamentary Opposition in Postwar Germany, v: Comparative Politics, r. 2, č. 4, 1970, s. 674.

⁸⁸ Merritt, Richard: The Student Protest Movement in West Berlin..., s. 516.

⁸⁹ Der Spiegel, č. 34, 1968, s. 34.

⁹⁰ Davy, Richard: c. d., s. 7.

⁹¹ Kubíčková, Miluše; Šiklová, Jiřina: c. d., s. 164.

⁹² Langguth, Gerd: Rudi Dutschke und das Konzept Stadtguerilla, Dostupné z: http://www.kas.de/upload/dokumente/verlagspublikationen/1968/1968_langguth.pdf, 12. 4. 2013, s. 53., Prosazoval angažovanost členů mimoparlamentní opozice v politice, aby zde dosáhli kariéry a ze svých pozic mohli působit na změnu státního systému., Daňková, Šárka: c. d., s. 20.

⁹³ Der Spiegel, č. 51, 1967, s. 73.

III. Studentské hnutí v ČSSR

3.1 Zrod a průběh studentského hnutí

Studentské reformní hnutí sehrálo v ČSSR v šedesátých letech dvacátého století významnou roli. Hlavní faktor, který přispěl k jeho vzniku, byl tehdejší stav politické situace. Od února 1948 byla republika řízena komunistickou vládou Svazu sovětských socialistických republik (SSSR). Následovalo zestátnění průmyslu, nucené kolektivizace zemědělství a rozhodující vliv v zemi měla Komunistická strana Československa (KSČ). V roce 1950 vešel v platnost vysokoškolský zákon, který rušil samosprávu vysokých škol. Byly zavedeny nové systémy seminářů, větší roli v rámci vysokých škol začaly hrát katedry marxismu-leninismu, došlo ke změně postavení studentů a zrušení studijní volnosti. Největší proměnou prošly podmínky pro přijetí ke studiu na vysokou školu, pro které byl podstatný „kádrový původ“.⁹⁴ V roce 1956 se konal XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS), na němž generální tajemník Nikita Sergejevič Chruščov vystoupil s odhalením a kritikou Stalinových zločinů.

Následné období bylo charakteristické postupným uvolňováním systému v zemi a od počátku šedesátých let docházelo k ústupu politického tlaku. Tato situace způsobená uvolněním režimu po XX. sjezdu KSSS zasáhla i oblast cestování a stále více studentů odjíždělo do zahraničí. Mladí lidé inspirovaní situací na Západě usilovali v ČSSR o liberalizaci režimu a o nastolení demokratických principů, které by je neomezovaly a daly jim příležitost svobodně se vyjadřovat v běžném životě i v univerzitním prostředí. Celkově se snažili o získání lepších podmínek pro studium a především pro život. Stále intenzivněji se zapojovali do kruhů společenského života a situaci v zemi posuzovali podle svých osobních prožitků a zkušeností. Byli ovlivněni západní ideologií reprezentující demokratické hodnoty a začali vystupovat proti vnucovanému způsobu života. Nutno poznamenat, že studentské hnutí v ČSSR nemělo stejný charakter jako to v SRN, jelikož probíhalo v rámci celospolečenského reformního procesu. V Západním Německu nebylo studentské hnutí podporováno ze strany veřejnosti. Studenti v ČSSR usilovali o reformy univerzit, které ztratily demokratické principy a také o změny ve státním systému.

⁹⁴ Pažout, Jaroslav: *Mocným navzdory...*, s. 78., Důležitá byla ideologická orientace rodiny, jedinci s „vhodným profilem“ byli zvýhodňováni v přijetí na školu či v kariéře.

Uvolňování celkové atmosféry vedlo od roku 1962 k výraznějším aktivitám a diskuzím mezi vysokoškolskými studenty.⁹⁵ Zejména v Praze začaly skupiny studentů vytvářet studentské kluby,⁹⁶ které společně s fakultními časopisy⁹⁷ vystupovaly proti mocenským strukturám. V rámci Filozofické fakulty (FF UK) působila skupina Klikoživ (Klika opozičních živelů) a mezi její členy patřili například Zdeněk Pinc, Vladimír Macura nebo Jana Kohnová.⁹⁸ Vysoké školy spadaly pod obvodní výbory Československého svazu mládeže (ČSM), ale v roce 1963 došlo k obnovení samostatných vysokoškolských obvodů ČSM především proto, že vedení země shledávalo u studentů nízký zájem „o svazáckou organizaci“.⁹⁹ Ideologická komise zasedající v září 1965 se shodla na skutečnosti, že vliv ČSM na vysokoškolské studenty byl velmi malý. Tvrdila, že se ČSM v očích vysokoškolských studentů jevil jako neprogresivní organizace.¹⁰⁰ Radikálnější mladí lidé kritizovali Československý svaz mládeže za to, že se snažil zastupovat všechny studenty. Jana Kohnová uvedla: „Nemáme nic proti ČSM jako výběrové organizaci, která by hájila zájmy svých členů, ale není možné, aby si jakákoliv dobrovolná organizace osobovala právo jednat za ty studenty, kteří nejsou jejími členy.“¹⁰¹ Důležitým momentem pro studentské hnutí bylo zřízení Vysokoškolského obvodního výboru (VOV) v listopadu 1963, který se postupně stal hlavním složkou studentské aktivity.

Styky mládeže ze SRN a ČSSR se rozvíjely na formální úrovni v rámci zahraniční politiky od podzimu 1962. Došlo k navázání oficiálních kontaktů mezi československými a západoněmeckými studenty, kteří pražským kolegům nabídli stipendijní místa.¹⁰² Konec větší volnosti ve společnosti nastal v roce 1966, kdy prezident Antonín Novotný zastavil liberalizační tendence a nastolil ostrý kurz vůči opozici.¹⁰³ Například student Jiří Müller byl obviněn z přílišné náklonnosti k maoismu, vyloučen z ČSM a poslán do vojenské

⁹⁵ Pažout, Jaroslav: Československé studentské hnutí v šedesátých letech dvacátého století (sbírka Ivana Dejerala), Praha 2001, s. 2.

⁹⁶ V Brně byl v roce 1965 založen „Celobrněnský vysokoškolský klub“ a v Praze vznikl v říjnu 1967 klub „Vltava“, jehož prvním ředitelem se stal Milan Sedláček., Student r. 3, č. 42, 1967, s. 2.

⁹⁷ Významný byl časopis *Buchar* publikovaný Strojní fakultou Českého vysokého učení technického (ČVUT), Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 80.

⁹⁸ Dle historika Jaroslava Pažouta se jednalo o „polorecesivní skupinu“, která v roce 1964 vyhrála volby do fakultního výboru Československého svazu mládeže (ČSM), Gilcher-Holteyová, Ingrid: c. d., s. 133.

⁹⁹ Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 81.

¹⁰⁰ Národní archiv (NA), f. KSČ-ÚV, 10/5, Ideologická komise 1958-1968, sv. 6, a. j. 23, b. 1, Problematika současné mladé generace z 24. 9. 1965, Příloha Postavení a stručná charakteristika vysokoškolské mládeže, s. 129.

¹⁰¹ Kriseová, Eda: Studenti a ČSM, v: Mladý svět, r. 10, č. 11, 1968, s. 3.

¹⁰² NA, f. KSČ-ÚV 02/1, KSČ- Ústřední výbor 1945-1989, Praha - Předsednictvo 1962-1966, sv. 21, a. j. 23, b. 8., Rozbor situace a návrh změn v koncepci československé zahraniční politiky vůči NSR, s. 15, 16.

¹⁰³ Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 95, 96.

služby.¹⁰⁴ Dne 6. 1. 1967 zaslal Ústřednímu výboru ČSM odvolání proti svému vyloučení.¹⁰⁵

V říjnu roku 1967 se uskutečnila první větší vlna studentských demonstrací. Studenti obývající Strahovské koleje delší dobu dávali najevo nespokojenost s tamějšími podmínkami. Kritizovali například kolejní řád a striktní omezení návštěv. Dne 31. 10. 1967 došlo k opětovnému vypojení elektřiny,¹⁰⁶ což odstartovalo tzv. „strahovské události“. Zhruba 1500 studentů se svíčkami v rukou vyšlo na pochod směrem do Nerudovy ulice a skandovali heslo „Chceme světlo“.¹⁰⁷ Na Malé Straně se střetli s policií, která se nebránila rozhánění davu pomocí obušků. Pronásledovala studenty až na Strahov, kde došlo k dalším útokům na chodbách kolejí. Dopadem těchto událostí bylo velké rozhořčení ostatních studentů, ale i veřejnosti. Dne 24. 11. 1967 vydalo Ministerstvo školství „Zprávu o dosavadním řešení problémů mezi pražskými vysokoškoláky“, ve které hovořilo o situaci na Strahovských kolejích ze dne 31. 10. 1967. V souvislosti s tím byla sekretariátem ÚV KSČ ustanovena komise, v čele s ministrem školství Jiřím Hájkem, která měla vyhodnotit nastalou situaci.¹⁰⁸ „Strahovské události“ vystupňovaly růst studentské aktivity, někteří studenti se snažili vytvářet vlastní správu mimo ČSM a jiní z něj začali vystupovat.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Jiří Müller navštěvoval čínské velvyslanectví v Praze., Pažout, Jaroslav: *Mocným navzdory...*, s. 96., Pažout, Jaroslav: *Působení Ivana Dejmala ve studentském hnutí*, v: *Paměť a dějiny*, č. 2, 2008, s. 44.

¹⁰⁵ Ve zprávě vystupoval proti obvinění, že spolu s ním se akcí na čínském velvyslanectví účastnili další studenti. V závěru konstatoval, že není zakázané, aby se vysokoškolský student zabýval studiem čínské politiky. Vyjádřil se o svém obvinění jako o uměle vykonstruovaném a bez jakýchkoliv důkazů., NA, f. ČSM-ÚV, karta 1739, složka 1, Případ Jiřího Müllera, Odvolání proti vyloučení z ČSM.

¹⁰⁶ Objekt původně sloužil pro účastníky celostátní spartakiády konané v roce 1965. Téhož roku byl areál předán pod správu ČVUT a již v těchto letech docházelo k výpadkům elektřiny., Pažout, Jaroslav: „Chceme světlo! Chceme studovat!“, *Demonstrace studentů z vysokoškolských kolejí v Praze na Strahově 31. října 1967*, v: *Paměť a dějiny* č. 1, 2008, s. 2.

¹⁰⁷ Ševčíková, Tereza: *Československý rok 1968*, Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, diplomová práce, Brno 2010, s. 20, Pažout, Jaroslav: „Chceme světlo! Chceme studovat!“..., s. 1.

¹⁰⁸ Komise vydala zprávu, kde bylo zmíněno, že Strahovské koleje nebyly ještě zcela přizpůsobeny pro potřeby pěti tisíc studentů. Dále prohlásila zásah proti demonstraci za oprávněný a nutný., NA, f. ČSM-ÚV, karta 1332, složka 4, Události na Strahově.

¹⁰⁹ Pažout, Jaroslav: „Chceme světlo! Chceme studovat!“..., s. 13.

3.2 Pražské jaro, 1968–1969

V lednu 1968 došlo ke změně vedení v KSČ. Na místo prvního tajemníka nastoupil Alexandr Dubček,¹¹⁰ který v březnu vyhlásil svobodu tisku a projevu, což vyvolalo velký vzestup sdělovacích prostředků. V dubnu byl vyhlášen tzv. „Akční program KSČ“.¹¹¹ Období Pražské jara přineslo zrušení cenzury, umožnění veřejných diskuzí a rozvoj osobních vztahů k politikům.¹¹² V této době byla zformulována ustanovení pro „novou politiku“ vysokých škol, která více podporovala vědeckou činnost a rozšiřovala přístup k zahraniční literatuře. Docházelo také k rehabilitaci studentů vyloučených z politických důvodů. V dubnu 1968 vznikl Svaz vysokoškolského studentstva Čech a Moravy (SVS), jehož členové usilovali o „plné respektování deklarace lidských práv OSN a o její uplatňování ve vnitřní i zahraniční politice ČSSR“.¹¹³ SVS zpočátku zahrnoval jen několik fakult, ostatní nesouhlasily s profilací svazu jako zájmové organizace¹¹⁴ a vstoupily do něho až v srpnu 1968.

Pražské jaro bylo symbolizováno dynamickým vývojem ve společnosti. Více než dvě třetiny obyvatel doufalo ve zvýšení životní úrovně, sociálních požadavků a platů.¹¹⁵ Komunistické vedení z Moskvy pohlíželo na dění v ČSSR na jaře 1968 s nedůvěrou a snažilo se situaci spojenou s Pražským jarem zastavit. V noci z 20. na 21. srpna 1968 došlo k invazi vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR. Začalo období „normalizace“, které s sebou mimo jiné v září 1968 přineslo návrat cenzury. Toto jednání vyvolalo mohutný lidový odpor a začalo celonárodní hnutí za boj proti okupaci, ve kterém dominovali studenti. Lidé projevovali své emoce například vymyšlením a zapisováním různých sloganů, básní a hesel, často vulgárního charakteru.¹¹⁶

Na podzim roku 1968 docházelo v zemi k vyhlašování stávek. Ve dnech 6. a 7. listopadu se v Praze uskutečnily střety studentů s policií, jelikož mládež ničila sovětské

¹¹⁰ Jednalo se o představitele tzv. socialismu s lidskou tváří, což byl pokus o demokratizaci komunistického režimu., Bren, Paulina: 1968 East and West, Visions of Political Change and Student Protest from across the Iron Curtain, v: Horn, Gerd-Rainer: Transnational Moments of Change, Europe 1945, 1968, 1989, Oxford 2004, s. 123.

¹¹¹ Tento reformní program měl převést politický systém země na systém „demokratického socialismu“ a podílet se na její federalizaci., Lizcová, Zuzana: Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN v 60. letech 20. století, Praha 2012, s. 41., Ševčíková, Tereza: c. d., s. 21.

¹¹² Rozvinul se kult Alexandra Dubčeka., Uhl, Petr a kol.: Program společenské samosprávy, Kolín 1982, s. 67, 69.

¹¹³ Vaněk, Antonín: c. d., s. 145.

¹¹⁴ Pažout: Mocným navzdory..., s. 114.

¹¹⁵ Hoppe, Jiří: Opozice 68', Sociální demokracie, KAN a K 231 v období Pražského jara, Praha 2009, s. 27.

¹¹⁶ Téměř sedm procent tvořila hesla s lidovými vulgarismy a slogany nejčastěji vyzývaly k odchodu sovětských vojsk., Pecka, Jindřich: Proměny Pražského jara, Brno 1993, s. 52.

vlažky uveřejněné v souvislosti s výročím Velké říjnové revoluce.¹¹⁷ Od dob „strahovských událostí“ došlo poprvé k většímu užití síly na studenty a násilné potlačení stávkou zneklidnilo veřejnost.¹¹⁸ Další studentské protesty probíhaly od 17. listopadu na vysokých školách a trvaly tři dny.¹¹⁹ Studenti, kteří se rozhodli zůstat na fakultách, požadovali prosazení požadavků jako dodržování lidských práv, svobodu shromažďovat se, svobodu slova a tvorby, ale i zahájení odchodu sovětských vojsk. Uveřejnili manifest „Deset bodů“, který je známý také pod názvem „Studentské desatero“.¹²⁰ Studenty podpořily odborové organizace, pedagogové a veřejnost, která jim poskytovala různé finanční dary nebo dodávky potravin.¹²¹ Jindřich Pecka popisuje situaci v knize *Proměny Pražského jara* takto: „Stávka proběhla za zavřenými dveřmi fakult, ale za otevřených sympatií všech vrstev národa.“¹²² Za úspěch stávkou lze pokládat získání veřejnosti a dělnictva na svou stranu, nicméně studentům se nepodařilo prosadit jejich požadavky. Radikálnější studenti utvořili s lidmi z mimo studentského prostředí Hnutí revoluční mládeže (HRM), jehož členy spojoval záměr vystupovat proti normalizaci.¹²³

Již delší dobu neklidné poměry v zemi vyostřil 16. leden 1969. Jednalo se o den, kdy se student FF UK Jan Palach pokusil upálit na Václavském náměstí a zemřel o tři dny později v nemocnici. Intenzivně prožíval události ze srpna 1968, bral si osobně neúspěch listopadové stávkou a byl zklamán, když se „celonárodní odpor měnil v rezignaci“.¹²⁴ Jeho smrt odstartovala další demonstrace. Studenti v Praze, Brně, Českých Budějovicích a Bratislavě drželi na podporu jeho úmyslů hladovky. Dne 25. ledna došlo k zorganizování pohřebního průvodu za účasti 100 tisíc lidí, který byl prezentován také jako manifestace za svobodu a jeho průběh zabezpečovali studenti ze SVS. Jaroslav Suk označil poměry v zemi po upálení Jana Palacha za revoluční situaci, ve které chybělo revoluční vědomí lidí a veřejný program změn.¹²⁵

¹¹⁷ Pažout, Jaroslav: *Mocným navzdory...*, s. 121., Kaňková, Kateřina: *Medializace sebeupálení Jana Palacha v periodikách Rudé právo, Reportér a Zprávy*, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, diplomová práce, Praha 2010, s. 23.

¹¹⁸ Otáhal, Milan; Vaněk, Miroslav: *Sto studentských revolucí*, Praha 1999, s. 12.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 12., Vaněk, Antonín: c. d., s. 146.

¹²⁰ Petici „Deset bodů“ prosazovali nejen studenti, ale i spisovatelé, politici nebo novináři. Dávali najevo nesouhlas s postupem KSČ a otřesným stavem svobod v zemi. Petice odmítala události ze srpna 1968 a vybízela k odchodu sovětských vojsk., Pecka, Jindřich: c. d., s. 284., Blažek, Petr; Eichler, Patrik a kol.: *Jan Palach '69*, Praha 2009, s. 51.

¹²¹ Pažout, Jaroslav: *Mocným navzdory...*, s. 126.

¹²² Pecka, Jindřich: c. d., s. 250.

¹²³ Blažek, Petr; Eichler, Patrik a kol.: c. d., s. 52., Více v kapitole 3.3.

¹²⁴ Kaňková, Kateřina: c. d., s. 32.

¹²⁵ Suk, Jaroslav: *Československá radikální levice*, v: *Svědectví*, r. 17, č. 67, 1982, s. 617.

Další vlny demonstrací proti režimu můžeme sledovat v březnu 1969 v rámci mistrovství světa ve Stockholmu, kde českoslovenští hokejisté porazili tým SSSR. Docházelo k provolávání protisovětsky mířených projevů a někde dokonce oslavy sportovního vítězství nad SSSR přerostly do podoby vandalství.¹²⁶ Nejen studenti prohlašovali slogany typu: „V srpnu střilet uměli, dneska jenom čuměli.“¹²⁷ Největší akcí vycházející z „vítězné hokejové nálady“ bylo zničení sovětské letecké společnosti Aeroflot sídlící v Praze.¹²⁸

3.3 Radikální studentská levice

Stejně jako Nová levice v Západním Německu, reprezentovala československá radikální levice pouze menšinu aktivně vystupující ve společnosti. Mezi nejradikálnější představitele levice patřil Petr Uhl, který udržoval kontakty s marxistickými představiteli ve Francii.¹²⁹ Dalším zástupcem radikální levice v ČSSR byl Zdeněk Fišer užívající pseudonym Egon Bondy. Vycházel z myšlenek trockismu a hlásil se také k maoismu.¹³⁰ V červnu 1968 se podílel na založení Názorového sdružení levice (NSL). Jeho představitelé se inspirovali myšlenkami anarchismu, maoismu, trockismu a scházeli se ve Fischerově bytě, kde prezentovali společné názory.¹³¹ Snažili se vystupovat proti státnímu systému, podporovali konec imperialismu ve Třetím světě a kritizovali „maloměšťáctví“.¹³² Po událostech v srpnu 1968 bylo NSL z vlastní vůle rozpuštěno.

V atmosféře beznaděje, kterou vyvolal neúspěch listopadové stávkou, došlo v prosinci 1968 k založení skupiny Hnutí revoluční mládeže (HRM). Jednalo se o radikálně levicově orientované seskupení, které bylo spjato se studentským hnutím, ale působila zde i řada intelektuálů a dělníků.¹³³ Na počátku mělo HRM kolem dvaceti členů a v dubnu 1969 ho tvořilo zhruba šedesát zástupců.¹³⁴ Působení HRM se vztahovalo jen na Prahu a na jeho založení se mimo jiné podílel Petr Uhl a studentka západoberlínské Svobodné univerzity

¹²⁶ Lizcová: c. d., s. 41., Pažout: Mocným navzdory..., s. 136.

¹²⁷ Pecka, Jindřich: c. d., s. 53.

¹²⁸ Cajthaml, Petr: Revolva jako nástroj kontrarevoluce? Dobová interpretace protestů a demonstrací v letech 1967-1969, v: Franc, Martin; Holubec, Stanislav: Mladí, levice a rok 1968, Praha 2009, s. 49.

¹²⁹ Například s Alainem Krivinem, který se v květnu 1968 intenzivně podílel na přípravě protestního hnutí ve Francii a představoval radikální opozici k stalinismu.

¹³⁰ Maoismus shledával zajímavým především díky myšlenkám podporujícím boj proti byrokracii a oproštění se od vlivu stalinské politiky.

¹³¹ Působil zde například Petr Uhl, Karel Kovanda či Jaroslav Suk., Uhl, Petr: Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla, Praha 1998, s. 7., Suk, Jaroslav: c. d., s. 616.

¹³² Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 219.

¹³³ Jaroslav Suk podotýkal, že deset až dvacet procent HRM tvořili dělníci., Suk, Jaroslav: c. d., s. 619.

¹³⁴ Uhl, Petr: Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla..., s. 5, 6.

Sibylle Plogstedtová.¹³⁵ Největší zastoupení zde měli studenti FF UK (Petruška Šustrová, Jaroslav Suk, Jan Frolík), dále studenti Přírodovědecké fakulty nebo Vysoké školy zemědělské v Praze, například Ivan Dejmal.¹³⁶

Toto hnutí poskytovalo prostor pro boj proti společnému nepříteli, v tomto případě „normalizaci“. Svá ideová východiska našlo HRM v myšlenkách Nové levice, trockismu, do jisté míry také v maoismu a anarchismu.¹³⁷ Inspirovalo se i exotickými skupinami, například japonským hnutím za samosprávu „Zengakuren“.¹³⁸ Členové HRM četli texty Ernesta Che Guevary, Herberta Marcuse, ruských bolševiků či autorů Frankfurtské školy.¹³⁹ Zabývali se pracemi teoretiků Nové levice a v červenci 1969 vycestovalo několik jeho členů do Západního Berlína. Propagovali ideu zničení byrokratického systému, hlásili se k trockismu a jeho myšlence „permanentního revolučního procesu“.¹⁴⁰ Odkazovali se také na spolupráci s ostatními levicovými radikály ze Západu, požadovali solidaritu ve Třetím světě a zničení imperialismu. Srpnová invaze vojsk Varšavské smlouvy způsobila obrat v myšlení československé radikální levice.¹⁴¹ V létě 1969 Petr Uhl společně se Sibylle Plogstedtovou napsal několik článků do deníku *Frankfurter Rundschau* a také pro další levicové časopisy v SRN, Velké Británii a Francii.¹⁴²

Uvnitř hnutí často propukaly spory vycházející z odlišných názorů. Členové Státní bezpečnosti (StB) se ho snažili rozkládat zevnitř, měli zde své zástupce, kteří donášeli informace.¹⁴³ Rozpad HRM proběhl na přelomu let 1969–1970 v souvislosti s pozatýkáním jeho příslušníků.¹⁴⁴ Do té doby v něm působilo přibližně sto lidí.¹⁴⁵

¹³⁵ Jednalo se o členku západoněmeckého SDS a partnerku Petra Uhla, která aktivně působila v ČSSR vůči vládnoucímu režimu. V Praze psala svoji seminární práci o přestavbě československého hospodářství.

¹³⁶ Gilcher-Holteyová, Ingrid: c. d., s. 141.

¹³⁷ Uhl, Petr: Program společenské samosprávy..., s. 3.

¹³⁸ Tamtéž, s. 3.

¹³⁹ Plogstedtová, Sibylle: V síti dějin. Zatčena v Praze po roce 1968, Brno 2002, s. 132.

¹⁴⁰ Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 222.

¹⁴¹ Více aspektů je vedlo k požadavku na politickou a sociální revoluci., Suk, Jaroslav: c. d., s. 618.

¹⁴² Články informovaly zahraničí o situaci v ČSSR., Uhl, Petr: Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla..., s. 7.

¹⁴³ Informátorem StB byl například Josef Čechal, který uvnitř HRM propagoval užívání násilí., Plogstedtová, Sibylle: c. d., s. 132, 133., Suk, Jaroslav: c. d., s. 622.

¹⁴⁴ Petr Uhl byl odsouzen na čtyři roky nepodmíněně, Sibylle Plogstedtová na dva a půl roku nepodmíněně, Petruška Šustrová, Jan Frolík, Jaroslav Suk a Ivan Dejmal ke dvěma letům nepodmíněně. Plogstedtová, Sibylle: c. d., s. 133., Suk, Jaroslav: c. d., s. 617.

¹⁴⁵ Uhl, Petr: Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla..., s. 6.

3.4 Studentské majálesy

Tradiční studentské slavnosti kromě pobavení plnily funkci politické agitace a často působily ze strany studentů jako prostředek provokace. Od padesátých let se majálesové průvody konaly pod značným napětím, k čemuž přispívala politická situace v zemi.¹⁴⁶

Nejen v šedesátých letech, ale již od roku 1951 docházelo po prvomájovém průvodu k setkávání mládeže u pomníku Karla Hynka Máchy na pražském Petříně, kde zpívala a svobodně vyjadřovala osobní názory týkající se vládnoucího režimu v zemi.¹⁴⁷ Nejslavnější majáles se konal v roce 1965. Celý program byl předem naplánovaný a studenti pomocí různých karikatur vyjadřovali svůj postoj k zahraniční politice USA a válce ve Vietnamu.¹⁴⁸ Po ukončení průvodu se konala volba krále majálesu. Byl jím zvolen americký básník Allen Ginsberg,¹⁴⁹ který v té době pobýval v Praze. Přiletěl v únoru 1965, poté co byl vyhoštěn z Kuby.¹⁵⁰ Kontaktoval své přátele, spisovatele Josefa Škvoreckého a básníka Jana Zábranu. Josef Škvorecký mu pomohl u Československého svazu spisovatelů zařadit pracovní stipendium v Praze.¹⁵¹ Allen Ginsberg zde uspořádal několik diskusí, přičemž nejvíce vynikal jeho projev na FF UK, kde citoval své verše a básník Jan Zábrana četl český překlad jeho poezie.¹⁵² V březnu 1965 odjel americký spisovatel jako turista do SSSR.¹⁵³ Po návratu do Československé socialistické republiky vyčkával na odlet směrem do Londýna.¹⁵⁴ V té době studenti žádali spisovatele Josefa Škvoreckého, aby je zastupoval na majálesu a pronesl proslov na závěr slavnosti, ten ale odmítl a odkázal je na Allena Ginsberga, který pozvání nabídnuté Jiřím Müllerem a Karlem Kovandou přijal. Američan byl zvolen králem majálesu.¹⁵⁵ Neuměl česky a při závěrečném projevu ve Stromovce

¹⁴⁶ Plánované pochody se režimu nezamlouvaly, reprezentovaly projev svobodného vyjadřování., Svatoš, Michal: Historie studentských majálesů, v: Dějiny a současnost, r. 23, č. 2, 2001, s. 24.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 24.

¹⁴⁸ Kudrna Ladislav: Nepřízřivobiví. Studenti, máničky a další pohledem československých mocenských orgánů, v: Paměť a dějiny, č. 2, 2011, s. 4.

¹⁴⁹ Allen Ginsberg (1926-1997) byl člen „beatnické generace“, ve svých dílech kritizoval tehdejší americkou společnost a mezi jeho nejznámější díla patří básnická sbírka Kvílení.

¹⁵⁰ Projevoval tam nespokojenost s vedením politiky, veřejně podporoval homosexuály, které Fidel Castro posílal do pracovních táborů a propagoval své erotické fantazie, do nichž zahrnul Che Guevaru., Blažek, Petr: Vyhoštění krále majálesu. Allen Ginsberg a státní bezpečnost, v: Paměť a dějiny, č. 2, 2011, s. 28., Moník, Josef: Král majálesu, v: Mladá fronta, č. 17, 29. 4. 1990, s. 4.

¹⁵¹ Moník, Josef: c. d., s. 4.

¹⁵² Hájek, Igor: Z bradburyovského světa do pražského předjaří, v: Literární noviny, r. 14, č. 12, 1965., Ginsbergovým záměrem bylo „předvést novou americkou metodu vokalizace poesie“, Lass, Andrew: Allen Ginsberg-Král Majálesu, v: Analogon, č. 30, 2000, s. 41.

¹⁵³ Lass, Andrew: c. d., s. 41.

¹⁵⁴ Blažek, Petr: Vyhoštění krále majálesu..., s. 32.

¹⁵⁵ Krále majálesu měl zvolit pokřik měřený speciálním přístrojem. Zvukoměr byl záměrně zfalšován několika studenty ve prospěch Ginsberga., Blažek, Petr: Vyhoštění krále majálesu..., s. 37., V záznamu rozhovoru Allena Ginsberga a Andrewa Lasse popisuje Lass situaci za podiem u zvukoměru: „Když jsi

pouze „cinkal na činely a zpíval buddhistické mantry“.¹⁵⁶ Po skončení akce někteří studenti odjeli společně s Allenem Ginsbergem a snažili se s ním hovořit o situaci v ČSSR. Na otázku, zda je v naší zemi svoboda, odpověděl: „Na západě mohu mluvit, co chci, když jsem v Praze, musím přemýšlet, co chci říkat, když jsem byl v Moskvě, nemluvil jsem vůbec.“¹⁵⁷ Allen Ginsberg byl celou dobu pod dohledem tajné policie a nakonec došlo k jeho obvinění z výtržnictví, opilství, narkomanie, propagování homosexuality a následovalo vyhoštění z republiky.¹⁵⁸ Josef Moník v článku *Král majálesu* podotýkal, že se Allen Ginsberg v ČSSR choval velmi provokativně, jako by byl v New Yorku či San Francisku.¹⁵⁹ Návštěva tohoto amerického spisovatele byla jedním z kontaktů ČSSR a Spojených států amerických v době studentského hnutí v šedesátých letech dvacátého století.

V roce 1966 probíhal majáles jako oficiální akce ČSM. Mladí lidé se opět sešli na Petříně, pokřikovali protirežimní slogany typu „My chceme svobodu, Chceme novou vládu, novou republiku“ a akce byla označena za demonstraci.¹⁶⁰ V roce 1967 došlo k zakázání majálesu a byl nahrazen účastí v prvomájovém průvodu, při kterém studenti protestovali proti válce ve Vietnamu.¹⁶¹ O majálesový průvod v roce 1968 byl malý zájem. Nespokojenost studentů s režimem a omezeními s ním spjatými se v době Pražského jara uklidnila, k čemuž mimo jiné přispělo i zrušení cenzury. Mladí lidé neměli silnou potřebu podněcovat větší protestní akce.

vystoupil, vzadu řekli, Ginsberg a frrr, ukazovátko zvukoměru vystřelilo nahoru a ty ses stal králem majálesu.“ Lass, Andrew: c. d., s. 44.

¹⁵⁶ Blažek, Petr: Vyhoštění krále majálesu..., s. 37.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 38.

¹⁵⁸ Svatoš, Michal: c. d., s. 26, Dne 5. května byl na ulici napaden mužem, který po zásahu policie tvrdil, že se Ginsberg na veřejnosti obnažoval., Moník, Josef: c. d., s. 5.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 5.

¹⁶⁰ Svatoš, Michal: c. d., s. 26

¹⁶¹ Tamtéž, s. 26.

IV. Komparace studentských hnutí

4.1 Vzájemné kontakty

V průběhu šedesátých let dvacátého století postupně pronikala díla levicových teoretiků ze Západu do československého tisku,¹⁶² což přispělo k trendu alespoň menšiny studentů zabývat se myšlenkami západní Nové levice. Vliv na studenty v ČSSR měl také rakouský marxistický publicista Ernst Fischer,¹⁶³ jehož články zde byly publikovány. Rozšiřoval mezi mládeží své názory o odcizení člověka ve společnosti a propagoval „právo svobodně myslících intelektuálů“.¹⁶⁴ V roce 1966 v souvislosti s pořádaným Hegelovským kongresem navštívil ČSSR také významný představitel Frankfurtské školy Herbert Marcuse.¹⁶⁵ Nejvíce se českoslovenští studenti a intelektuálové setkávali s díly západní levice v době Pražského jara, kdy došlo ke zrušení cenzury. Studenti v ČSSR se z tisku dozvídali o situaci na západoněmeckých univerzitách nebo o vývoji SDS a rostl mezi nimi zájem o články sledující studentské hnutí na Západě.¹⁶⁶ V této době také docházelo ke značnému uvolnění „výjezdové politiky“,¹⁶⁷ což přispělo k většímu poznávání Západu a vzájemným kontaktům studentů z obou zemí. V roce 1969 byl publikován sborník *Studenti a ideologie na Západě*, který čtenářům poskytoval úryvky z děl Herberta Marcuse, Mao Ce-tunga, Ernesta Che Guevary či Rudiho Dutschkeho.¹⁶⁸

Ve dnech 11. – 23. listopadu 1963 se na pozvání ÚV ČSM uskutečnila návštěva delegace Svazu německých studentských organizací (*Verband Deutscher Studentenschaften*; VDS) do ČSSR. Mezi její členy patřili Dietmar Herrman (tiskový tajemník AStA), Gerd Eduard Kolbe (redaktor), Frank Pauli (šéfredaktor studentského časopisu), Dietrich Bünger (vysokoškolský student) a Wolfgang Herrman (redaktor západoněmeckého týdeníku *Die Zeit*).¹⁶⁹ V lednu 1967 se v Praze konal seminář

¹⁶² V časopisech bylo publikováno několik článků o Nové levici a ve Filozofickém ústavu ČSAV se nacházely knihy Henriho Lefebvra či italského marxistického spisovatele Antonia Gramsciho., Pažout, Jaroslav: *Mocným navzdory...*, s. 147.

¹⁶³ Tvrdil, že u členů Nové levice „vyvolává bída blahobytné společnosti zoufalství“, a proto požadují radikální změny ve společnosti., Vaněk, Antonín: c. d., s. 123.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 123.

¹⁶⁵ Marcuse, Herbert: *Jednorozměrný člověk. Studie o ideologii rozvinuté industriální společnosti*, Praha 1991, s. 19.

¹⁶⁶ Například časopisy *Student* a *Studentské listy* sloužily jako zdroje informací o studentském hnutí na Západě., Pažout, Jaroslav: *Mocným navzdory...*, s. 151.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 162.

¹⁶⁸ Sborník *Studenti a ideologie na Západě* (Praha 1969) uspořádala Miluše Kubíčková a Jiřina Šiklová.

¹⁶⁹ Navštívili vysoké školy a zdůrazňovali skutečnost, že v ČSSR i SRN existovaly společné zájmy studentů. Například touha po zlepšení podmínek pro studium, zřízení nových kolejí a kolejních řádů., NA, f. KSČ-ÚV, 02/1, KSČ-Ústřední výbor 1945-1989, Praha- Předsednictvo 1962-1966, sv. 46, a. j. 50, info 7, Zpráva o průběhu návštěvy delegace VDS (*Verband Deutscher Studentenschaften*).

vysokoškolského obvodního výboru ČSM společně se členy západoněmeckého SDS, který byl nazván „Koexistence a třetí svět“ a vedl ho Jan Stich. Zástupci SDS se ubytovali v hotelu Junior a mimo jiné navštívili například divadlo Semafor či města Harrachov a Liberec. Vedli diskuze na téma „Sociálně-ekonomické pozadí války ve Vietnamu“ nebo „Koexistence Východu a Západu a ekonomický rozvoj hospodářsky málo vyvinutých zemí“. Debatovali také „O vnitropolitickém vývoji v SRN a možnostech demokratické opozice“.¹⁷⁰ V srpnu 1967 pobýli účastníci mládežnických klubů ze SRN, konkrétně z „Klubu Elan, Klubu International a Klubu Egalite“ patnáct dní v ČSSR. Účastnili se prohlídek Prahy či zájezdu do Lidic. Uspořádali také besedy s představiteli československých klubů.¹⁷¹

Na jaře v roce 1968 navštívil Prahu vůdce západoněmeckého studentského hnutí Rudi Dutschke a v květnu téhož roku se vydali studenti FF UK na cestu do Západního Berlína, kam je pozval SDS v rámci pracovního semináře. V té době se západoněmecká Nová levice nacházela v šoku z atentátu spáchaného na Dutschkeho a mladí lidé byli pobouření vládou navrhovanými „nouzovými zákony“. Manželka hlavního vůdce studentského hnutí v SRN přišla pražským studentům oznámit, že se s nimi chce Rudi Dutschke osobně setkat.¹⁷² Byl popsán jako „muž v županu s vyholenou hlavou, který překypoval energií a hořel zvědavostí“.¹⁷³ Studenti mu nabídli, aby se přijel léčit do sanatoria v ČSSR, ale on se smíchem odmítl, jelikož se obával, že by tam mohl potkat „sovětského prominenta srkajícího minerálku“.¹⁷⁴ V květnu 1968 byli někteří studenti FF UK pozvaní při příležitosti výročí narození Karla Marxe do Münsteru. Docházelo mezi nimi a kolegy ze Západu ke sporům, například ohledně vnímání „Vítězného února“ 1948. Členové SDS ho označovali za revoluci a českoslovenští studenti za převrat.¹⁷⁵ Pražští studenti si ze SRN odvezli několik zjištění, například, že se západoněmecká Nová levice nacházela uprostřed silné deprese a nebyla schopna získat na svou stranu dělnictvo. Dokonce se vyjádřili, že bylo blízko k tomu, aby je protistudentsky naladěni dělníci napadli během pochodů v Západním Berlíně.¹⁷⁶ Na druhou stranu českoslovenští studenti

¹⁷⁰ NA, ČSM-ÚV, karton 1584, složka 2., O konferenci „Koexistence a třetí svět“.

¹⁷¹ NA, ČSM-ÚV, karton 1584, složka 2., Návrh programu a nákladů pobytu představitelů mládežnických klubů z NSR v ČSSR.

¹⁷² Bren, Paulina: c. d., s. 126.

¹⁷³ Hauner, Milan: Rudi Dutschke v rekonvalescenci, v: Student, r. 4, č. 25, 1968.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 178., Sokačová, Linda: Rozmluva s Jiřinou Šiklovou, Dostupné z: <http://genderstudies.cz/jirina/akontra.html>, 16. 2. 2013.

¹⁷⁶ Hauner, Milan: Rudi Dutschke v rekonvalescenci...

obdivovali hluboké znalosti marxismu a marxistické literatury některých západoněmeckých kolegů.

Invaze sovětských vojsk v srpnu 1968 vedla k většímu zájmu západoněmeckého studentského hnutí o situaci u československých kolegů. V den intervence vojsk se v Západním Berlíně konala schůze mimoparlamentní opozice, která pojednávala o této události. Její účastníci se shodli na „otevřeném dopise ústředním výborům komunistických stran pěti intervenujících zemí“. Podepsali ho členové SDS, FU a TU, v níž se konaly diskuse na toto tehdy aktuální téma, za účasti až 1200 lidí. Zároveň na podporu československých kolegů probíhaly demonstrace před radnicí v Západním Berlíně, na nichž se podílelo 10 000 lidí. Demonstranti nesli vztyčené plakáty s portréty Ho Či Mina, Ernesta Che Guevary či Lva Trockého. V průvodu vykřikovali hesla jako „Amis raus aus Vietnam, Russen raus aus Prag“.¹⁷⁷ Demonstrace se uskutečnily i v jiných městech, například v Bonnu, kde západoněmečtí radikálové protestovali před sovětským velvyslanectvím, dále pak v Kolíně nad Rýnem nebo ve Frankfurtu nad Mohanem. Studenti ze SRN podporovali československé kolegy, jelikož v intervenci shledávali prvky útlaku, vykořisťování a považovali ji za imperialistický čin. Západoberlínští představitelé maoismu vpád do země nazvali „fašistickým“.¹⁷⁸ Požadovali okamžitý odchod vojsk, osvobození vězňených osob a pokračování v demokratizaci socialismu. Otázku okupace ČSSR řešili členové SDS také v září 1968 na konferenci Socialistického svazu německého studentstva ve Frankfurtu nad Mohanem. Ve Spolkové republice Německo po okupaci ČSSR také vycházela speciální čísla časopisů *Sozialistische Hefte*, *Input* nebo *Diskus* věnovaná československým událostem.¹⁷⁹ Významným kontaktem mezi oběma hnutími byla návštěva studentského vůdce Rudiho Dutschkeho v Praze.

¹⁷⁷ Pažout, Jaroslav: *Mocným navzdory...*, s. 181, 182.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 191.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 198.

4.2 Rudi Dutschke v Praze

Hlavní představitel západoněmeckého studentského hnutí pobyl v Praze na přelomu března a dubna 1968.¹⁸⁰ Přijal pozvání na III. všekřesťanské mírové shromáždění,¹⁸¹ které zde pořádala Křesťanská mírová konference.¹⁸² Osobně se chtěl setkat s pražskými studenty a vidět atmosféru v ČSSR.¹⁸³ Vyžadoval šíření procesu demokratizace i do socialistických zemí, na čemž se chtěl podílet. Setkal se s významnými členy pražského studentského hnutí, jimiž byli Petr Uhl, Karel Kovanda, Zbyněk Fišer či Jiří Müller. Rudi Dutschke byl pozván na diskuzi konající se na FF UK, kde ve svém projevu kritizoval společnost SRN a jasně dal najevo své sympatie k vysokým školám a roli inteligence ve společnosti. Hovořil o nutnosti boje proti autoritářským složkám a zdůrazňoval, že tehdejší demokracie v SRN byla založena na manipulování s lidmi. Dlouhou dobu se vyjadřoval k tématům týkajícím se SRN a Třetího světa a poté představil svůj názor na situaci v ČSSR. Poznamenal, že zde probíhal důležitý krok k demokratizaci země, ale otázkou bylo, zda to nezůstane jen u „palácové revoluce“ řízené shora a bylo důležité, aby se proces uskutečnil za podpory všech vrstev společnosti.¹⁸⁴ V rámci možností byl tolerantní a chápal jisté odlišnosti obou zemí. Chtěl, aby se v ČSSR prosadila společnost, kterou propagovala Nová levice. Hovořil o demokracii a za její hlavní předpoklad považoval „uvědomělého tvořivého člověka, člověka antiautoritářského se schopností pohlížet na společnost jím vytvořenou a ovládanou“.¹⁸⁵ Dutschkeho návštěva na pražské studenty zapůsobila rozpačitě. Měli výhrady k jeho projevu, například se domnívali, že má příliš přehnané iluze o budoucí demokracii. Přízeň některých československých studentů si nezískal díky slovům, že demokratizace ČSSR se uskuteční jen s pomocí „revoluční zahraniční politiky“.¹⁸⁶ Dále většina pražských studentů nechápala jeho velmi kladný vztah k revolucionářům, jako byl Fidel Castro nebo Mao Ce-tung.¹⁸⁷ Vadila jim také Dutschkeho

¹⁸⁰ Do Prahy ho v březnu 1968 pozval Milan Machovec., Valenta, Martin: c. d., s. 7.

¹⁸¹ Konalo se ve dnech 31. 3 – 5. 4. 1968 v Praze. Rudi Dutschke zde měl pronést řeč o příčinách studentského hnutí., Černý, František: „Rudý“ Dutschke v Praze, v: Reportér, r. 3, č. 17, 1968, s. 21., III. všekřesťanské mírové shromáždění mělo vyjadřovat podporu politice socialistických zemí., NA, f. KSČ-ÚV, 02/1, KSČ-Ústřední výbor 1945-1989, Praha-Předsednictvo 1966-1969, sv. 59, a. j. 66, b. 5, Křesťanská mírová konference, Příloha III, s. 8.

¹⁸² Křesťanská mírová konference byla založena v roce 1957 stranickými a státními orgány, sídlila v Praze a jednalo se o mezinárodní hnutí protestantských a pravoslavných teologů., Tamtéž, s. 1., Jaroslav Pažout v knize *Mocným navzdory* uvádí datum založení Křesťanské mírové konference v roce 1958., s. 168.

¹⁸³ Rudi Dutschke Křesťanskou mírovou konferenci považoval za „stalinistickou organizaci církevních byrokratů“, Černý, František: c. d., s. 21.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 22.

¹⁸⁵ Literární listy, r. 1, č. 20, 1968.

¹⁸⁶ Černý, František: c. d., s. 22., Hauner, Milan: *Rudý Rudi v Praze...*, s. 4.

¹⁸⁷ Pažout, Jaroslav: *Mocným navzdory...*, s. 173.

„německá revoluční důslednost“.¹⁸⁸ Pražským posluchačům se také nezamlouval jeho úsudek, že „socialistické země přijímající ceny surovin určované světovým trhem se podílejí na vykořisťování Třetího světa“.¹⁸⁹ Na druhou stranu československým studentům při projevu na FF UK dokázal, že marxismus není pouze vyučovaný předmět, ale je to „nástroj interpretující společenské procesy“.¹⁹⁰ Na Jaroslava Suka, studenta FF UK, působila Dutschkeho návštěva kladně a podotýkal: „Tehdy jsem po dlouhé době pocítil, že opět začínám mít pevnou půdu pod nohama, že začínám nacházet protilek na svá ideologická zklamání ze Sovětského svazu let 1936-1967, kde jsem se střetl s holou stalinistickou skutečností, jež byla v živé paměti mnoha přátel naší rodiny a po Chruščovově pádu se znovu začínala mocně projevat.“¹⁹¹ Velké množství československých studentů považovalo západoněmecké problémy ve srovnání se svými za naivní. Návštěva Rudiho Dutschkeho v Praze se stala jistým krokem k navázání kontaktů mezi studentskými hnutími a bližšímu seznámení se se stanovisky a přístupy obou stran. Poukazovala na některé odlišnosti obou hnutí a na základní myšlenky, ve kterých se rozcházela.

4.3 Odlišné a totožné prvky hnutí

Oba již zmíněné státy v šedesátých letech reprezentovaly odlišná politická zřízení. V SRN to byla parlamentní demokracie, zatímco politické a sociální poměry v ČSSR byly řízeny Komunistickou stranou Československa. Rozdílný politický systém v každé zemi udával studentskému hnutí jiný směr. Západoněmečtí studenti žili v demokratické zemi, ale zároveň proti této formě demokracie vystupovali, zatímco československá mládež usilovala alespoň o částečnou demokratizaci společnosti. To co studenti v SRN považovali za nevyhovující, bylo pro obyvatele ČSSR těžko dosažitelné. Mladí lidé v obou zemích tvořili nejvíce nezávislou složku tehdejší společnosti a jejich působení jako opoziční síla mělo v mnoha ohledech kritický charakter. Někteří z nich vycházeli z myšlenek Nové levice, která vznikla v šedesátých letech jako forma kritiky tradiční „staré“ levice. Studenti nacházeli jistý půvab v hledání nových přístupů a touha po novém pojetí způsobu života přitahovala jejich pozornost.

Na rozdíl od situace ve Spolkové republice Německo se v ČSSR do protestního hnutí zapojilo více složek obyvatel, mělo podporu intelektuálů, dělníků a také veřejnosti.

¹⁸⁸ Černý, František: c. d., s. 22.

¹⁸⁹ Literární listy, r. 1, č. 20, 1968.

¹⁹⁰ Černý, František: c. d., s. 21.

¹⁹¹ Suk, Jaroslav: c. d., s. 615.

Západoněmecké hnutí bylo v podstatě omezeno pouze na mládež a studenty. Muselo se obejít bez větší podpory dělnictva i zbytku společnosti, která na studenty pohlížela jako na rebely, kteří neustále vystupovali proti tehdejší formě demokracie. Vztahy SDS a konzervativnějších svazů byly problematické, ale poněkud lepší poměry udržoval s „bojovnými“ odbory jako například I. G. Metall.¹⁹² Socioložka Jiřina Šiklová o studentských cílech v SRN konstatovala: „Studenti chtěli být dědici levice, či dokonce marxistické levice, kterou chápou dle vlastního výkladu značně odlišně od pojetí marxistů na Východě...“¹⁹³

V SRN také lze sledovat rozpor mladé a starší generace, jelikož mládež měla zcela jiné představy o fungování státu a jeho budoucnosti než jejich rodiče, poznamenaní nacistickou minulostí země. Českoslovenští studenti se nedostali do vážného rozporu se staršími generacemi jako jejich kolegové. Radikální levicoví studenti ze SRN se snažili vnutit své představy o státním uspořádání většině společnosti, zatímco v ČSSR požadovali změnu poměrů téměř všichni, což bylo dáno rozdílnou politickou situací obou zemí.¹⁹⁴

U československé mládeže bylo možné pozorovat, jak tvrdil historik Jaroslav Pažout „přílišnou idealizaci západního liberálně demokratického systému“, ale na druhou stranu odmítala „ideové šablony a frazeologii svých západních kolegů“.¹⁹⁵ Českoslovenští studenti nedokázali pochopit důvody protestů v SRN. Jejich kolegové žili v demokratické zemi, přičemž proti ní vystupovali. Lze podotknout, že mládež z ČSSR nezažila události týkající se problémů západoněmeckého establishmentu a neznala tamější demokratické hodnoty, které se dle studentů ze SRN v praxi rozcházely s teoriemi. Mladí lidé v SRN usilovali o moralizaci západoněmecké politiky.¹⁹⁶ Odlišný historický a politický vývoj obou zemí vyprodukoval rozdílné chápání určitých problémů. Radikální levicově zaměřeni studenti ze SRN projevovali zájem o kolegy v ČSSR, ale některým jejich problémům zcela nerozuměli. Západoněmečtí studenti například nechápali, proč si nezaloží vlastní stranu.¹⁹⁷

¹⁹² Davy, Richard: c. d., s. 13.

¹⁹³ Šiklová, Jiřina: Stoupenci proměn..., s. 146.

¹⁹⁴ Například v březnu 1968 bývalí političtí vězni založili společenství Klub bývalých politických vězňů (K 231) a požadovali potrestání činnosti režimu., Blažek, Petr; Eichler, Patrik a kol.: c. d., s. 24., Na jaře 1968 vznikl v Praze také Klub angažovaných nestraníků (KAN). Jednalo se o politické hnutí, jehož členové nebyli v KSČ. Odkazovali se ke svobodě, demokracii a dodržování lidských práv., Sviták, Ivan: Devět životů, Praha 1992, s. 153.

¹⁹⁵ Pažout, Jaroslav: Československé studentské hnutí v šedesátých letech dvacátého století (sbírka Ivana Dejmalu)..., s. 15., Gilcher-Holteyová, Ingrid: c. d., s. 142., Evokovalo jim to ideje vnučené ze strany SSSR.

¹⁹⁶ Frei, Norbert: „1968“ ve Spolkové republice Německo – sedm tezí, Pražské jaro mezi Východem a Západem, v: Dějiny a současnost, r. 20, č. 3, Praha 1998, s. 37.

¹⁹⁷ V ČSSR se musely aktivity studentů hlásit k Národní frontě, tudíž respektovat činnost KSČ., Sokačová, Linda: c. d.

Rozdíl lze také spatřit ve skutečnosti, že na Západě bylo ideami Nové levice ovlivněno početně více studentů než u nás. V ČSSR na její myšlenky navazovalo jen malé množství studentů.¹⁹⁸ Ostatní považovali tento neomarxistický myšlenkový proud za nevhodný. Většina československých studentů a intelektuálů argumentovala podobně jako filozof Ivan Sviták: „Nová levice? Děkuji, nechci, stará mi stačí.“¹⁹⁹

Mezi faktory spojující obě studentská hnutí patřila především touha po zlepšení situace v zemi a změně společnosti. Dále je propojovala naděje na dosažení svých požadavků. Představitelé Nové levice v obou zemích vycházeli z myšlenek maoismu a trockismu. Maoismus byl založen na myšlenkách čínského vůdce Mao Ce-tunga, který prezentoval názor, že Čína potřebuje velké množství intelektuálů, aby dovršila sociální výstavbu.²⁰⁰ Společně s trockismem vycházel z předpokladu, že socialismus může vzniknout až po zániknutí „kapitalismu ve světovém měřítku“.²⁰¹ Trockisté uznávali inteligenci jako novou vůdčí složku společnosti, jelikož dle jejich názoru dělnictvo již „vyčerpalo svoje revoluční možnosti“.²⁰² Zástupci Nové levice v obou zemích propagovali boj proti utlačování, manipulaci člověka ve společnosti a proti vykořisťování obyvatel ze strany státu. Dále měli snahu zbavit lidstvo odcizení od okolí, povzbuzovat k zapojení do politického i sociálního dění a odmítali ovládání člověka státním systémem. Mezi studenty byl totožný zakořeněný vzdor vůči establishmentu a vedení států protestní hnutí nepodporovalo. Demonstrace radikální levice v obou zemích byly otázkou menšiny studentstva, která aktivně působila ve společnosti. V rámci protestních hnutí vznikaly mezi příznivci neomarxistických myšlenek neshody způsobené rozdílnými pohledy na stejné skutečnosti, což bylo zapříčiněno odlišnými politickými systémy obou států. Zuzana Lizcová v knize *Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN v 60. letech 20. století* konstatuje, že: „Obě reformní hnutí reagovala na ekonomické problémy svých zemí a stavěla se proti zamlčování zločinů minulosti – německého nacismu a československého stalinismu.“²⁰³

¹⁹⁸ Zejména členové uskupení HRM, jejichž počet se pohyboval maximálně okolo sta osob.

¹⁹⁹ Sviták, Ivan: c. d., s. 211.

²⁰⁰ Kubíčková, Miluše; Šiklová, Jiřina: c. d., s. 99.

²⁰¹ Vaněk, Antonín: c. d., s. 67.

²⁰² Tamtéž, s. 71.

²⁰³ Lizcová, Zuzana: c. d., s. 81.

4.4 Pojetí myšlenek Nové levice

Na následujících stranách nastiňuji přístupy obou studentských hnutí k myšlenkám Nové levice. Otázkou zůstává, zda se představitelé tohoto neomarxistického směru ve svých ideách shodovali. I přes rozdílné cíle, například v SRN toužili dosáhnout „větší demokratizace demokracie“ a v ČSSR zajistit pokračování „socialismu s lidskou tváří“, se společně zástupci Nové levice z obou zemí snažili o vytvoření nového funkčního systému. Heslem členů západoněmecké Nové levice bylo „Bud' realistický, vyžaduj nemožné“.²⁰⁴ Programový teoretik Nové levice Herbert Marcuse²⁰⁵ toto hnutí otevřeně podporoval, ale nepovažoval se za jeho mluvčího.²⁰⁶

Představitelé Nové levice v obou zemích se inspirovali myšlenkami neomarxistické Frankfurtské školy.²⁰⁷ V jistých bodech se českoslovenští studenti s ideami této školy neztotožňovali, často ani nemohli. Socioložka Jiřina Šiklová tvrdila, že: „Pro většinu československých studentů byl marxismus oficiální a díky tomu odmítaný.“²⁰⁸ Dle jejího názoru se mladí lidé ze SRN hlásící se k Nové levici „domnívali, že se to tu nějak změní a my se staneme jejich spojenci společně proti celému establishmentu“.²⁰⁹

Západoněmecká mládež podporovala myšlenku Frankfurtské školy o kritice kapitalistického systému a snažila se ho přebudovat.²¹⁰ Vůdce západoněmeckého studentského hnutí Rudi Dutschke tvrdil, že „období zanikání kapitalismu je období permanentní krize, a pouze vědomý revoluční čin politicky vyvrážděných mas může krizi, hrozící válku atd. odstranit“.²¹¹ Příznivci Nové levice v SRN kritizovali skutečnost, že se lidé nacházeli pod tlakem ekonomické síly kapitalismu, který je zbavoval lidských hodnot. Srovnáme-li to se situací v ČSSR, lze konstatovat, že zde systém kapitalismu neexistoval, tudíž se ho většina studentů nesnažila přeměnit či narušit. Nekritizovali to, o co ve své zemi v podstatě usilovali. Osobně měli zkušenosti pouze s fungováním plánovaného

²⁰⁴ Kellner, Douglas: Herbert Marcuse, The New Left and the 1960s, Collected Paper of Herbert Marcuse, New York 2005, s. 184.

²⁰⁵ V roce 1967 působil jako profesor na univerzitě v Západním Berlíně., Marcuse, Herbert: Jednorozměrný člověk..., s. 18., Od roku 1967 převzali Marcusův vliv na studenty revolucionáři jako Che Guevara a Mao Ce-tung, jelikož dle mládeže „neustále opakoval staré teze“, Valenta, Martin: c. d., s. 208.

²⁰⁶ Kellner, Douglas: c. d., s. 100., Marcuse, Herbert: Jednorozměrný člověk..., s. 18.

²⁰⁷ Frankfurtská škola vycházela z myšlenek marxismu, psychoanalýzy a existencialismu. Mezi její členy patřili například Karl Mannheim, Max Horkheimer, Theodor Adorno, Jürgen Habermans, Erich Fromm či Herbert Marcuse., Jandourek, Jan: Úvod do sociologie, Praha 2003, s. 40., Schmidtke, Michael: c. d., s. 81.

²⁰⁸ Sokačová, Linda: c. d.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Kapitalismus je ekonomický systém typický pro západní svět, kde funguje soukromé vlastnictví a volný trh formou nabídky a poptávky. Kritika kapitalismu od zástupců Nové levice vycházela z Marxova názoru, že kapitalismus vytváří nerovnosti ve společnosti a prohlubuje rozdíly mezi lidmi. Hodnotil ho jako touhu za co největším ziskem, která rozkládala mezilidské vztahy.

²¹¹ Kubičková, Miluše; Šiklová, Jiřina: c. d., s. 155.

hospodářství.²¹² Někteří studenti z ČSSR doufali, že objeví střední „třetí cestu“, která nebude vycházet ze sovětského socialismu ani kapitalismu.²¹³ Jiřina Šiklová uvedla: „Na Západě chtěli měnit něco, kde my ještě nebyli, tedy změnit kapitalismus.“²¹⁴

Ve svých ideách se západoněmečtí neomarxisté navraceli k rané tvorbě Karla Marxe a jejich smýšlení reagovalo na tehdejší společnost omezující lidskou jedinečnost. Jednorozměrná společnost dle Herberta Marcuse vedla k většímu pronikání iracionality mezi lidmi.²¹⁵ Především u studentů v SRN převládaly myšlenky o potlačování lidské přirozenosti v tehdejší společnosti. Industriální společnost považovali za něco, co redukuje vše do jedné dimenze.²¹⁶ Herbert Marcuse tvrdil, že jednorozměrný jazyk člověku blokoval abstraktní, negativní i kritické myšlení.²¹⁷ Západoněmečtí levicovní studenti navazovali na jeho myšlenku o osvobození se od materiálních potřeb a blahobytu, k němuž přispívala industriální společnost.²¹⁸ Herbert Marcuse také prohlašoval, že jediné potřeby důležité pro uspokojení člověka jsou obživa, odívání a bydlení.²¹⁹ V ČSSR bylo hmotných potřeb nedostatek a o materiálním blahobytu v západním smyslu nelze hovořit. Českoslovenští příznivci Nové levice se spíše než kritikou industriální společnosti zabývali vyjadřováním nespokojenosti s potlačováním lidských práv a svobody projevu, což také souviselo s útlakem lidské přirozenosti.

Představitelé Nové levice z raných Marxových myšlenek převzali ideu úsilí o osvobození člověka od útlaku a odcizení ve společnosti, z čehož vycházely neomarxisticky smýšlející skupiny v obou zemích. Každý si konec útlaku představoval trochu odlišně. V ČSSR vycházeli příznivci Nové levice z myšlenky osvobození člověka ve společnosti při snaze o přeměnu socialismu. Zástupci Nové levice v SRN chtěli dosáhnout nového potenciálu ve společenském vývoji a vytvořit v demokratické společnosti systém, který by dle jejich názoru reálně fungoval. Někteří sociologové se domnívali, že studenti propagovali pouze boj proti svým rodičům, jednalo se o tzv. „oidipovský komplex“.²²⁰ To

²¹² Na rozdíl od kapitalismu zde určoval hlavní podmínky ekonomického trhu stát, nikoliv nabídka a poptávka. Pomocí několikaletých plánů se rozvrhovalo hospodářství země.

²¹³ Sokačová, Linda: c. d.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Marcuse, Herbert: *Jednorozměrný člověk...*, s. 187.

²¹⁶ Sochor, Lubomír: c. d., s. 11.

²¹⁷ Valenta, Martin: c. d., s. 136.

²¹⁸ Například životní styl hippies šířící se ze Západu reprezentoval odklon od blahobytu a příklon k přírodním hodnotám.

²¹⁹ Marcuse, Herbert: *Jednorozměrný člověk...*, s. 35.

²²⁰ Katsiaficas, George: *The Imagination of the New Left: A Global Analysis of 1968*, v: South End Press, 1987, s. 178.

platilo zejména o situaci na Západě, kde se mezi mladou a starší generací vyskytoval silný generační problém. Mladí lidé kritizovali své rodiče za nedostatečnou účast na změně. Vzдор vůči rodičům vycházel také z obecného vzdoru proti autoritám, který členové Nové levice vyznávali. Slovenský myslitel Branislav Michalka tvrdil, že mladí lidé se chtěli svým chováním rodičům pomstít za to, že vedli pohodlný život a za nic nového nebojovali.²²¹ Ke konfliktu mezi generacemi v SRN docházelo také kvůli novým trendům v oblékání a hudbě.²²² Na druhou stranu v ČSSR mládež a rodiče neměli tak vypjaté vztahy jako v SRN, což bylo opět dáno rozdílným politickým systémem. Rodiče, stejně jako jejich děti často usilovali o zavedení jistých uvolnění, respektování práv či zrušení cenzury.²²³ Vyšší životní hodnoty jako byla lidská práva, spojovaly starší generaci s mladou a radikální. Jejich cílem bylo zajistit „nový“ politický systém, který by jim umožnil lepší život v zemi. Obecně zde probíhala větší celospolečenská krize a díky tomu se do reformního hnutí zapojilo více vrstev společnosti. U mládeže v ČSSR nedocházelo k tak velkému ovlivnění módními a hudebními trendy ze Západu jako v SRN, jelikož zde nebyla západní kultura oficiálně povolena.²²⁴ Zástupci Nové levice v obou zemích se věnovali také tématu odcizení vycházejícího z existencialismu. V ČSSR usilovali o odstranění podřízenosti a o nastolení občanských svobod, které jim pomohou potlačit odcizení.²²⁵ U západoněmeckých studentů převládala myšlenka změnit neuspokojivou situaci ve světě, zatímco československá mládež preferovala změnu domácí politiky.

Antiautoritářské naladění představitelů Nové levice vycházelo z myšlenky, že vládnoucí společenské třídy se snaží utlačovat slabší.²²⁶ Dle jejich mínění lidé v tehdejší společnosti neměli vlastní názor a nechali s sebou manipulovat.²²⁷ V SRN mládež shledávala jako hlavní problém nefungující demokratické zřízení, které bylo prostoupeno korupcí a politickými aférami. Studenti v ČSSR se snažili o liberalizaci státního systému, který fungoval autoritářsky. Vzдор vůči autoritám se vztahoval nejen na státní orgány, profesory a rodiče, ale také na byrokratický systém. Mezi členy Nové levice panoval názor, že státní příslušníci ovládají politickou a ekonomickou sféru a je třeba uskutečnit

²²¹ Michalka, Branislav: Neomarxismus v teorii a praxi, Dostupné z: http://www.tedeum.cz/3_2010/neomarxismus_032010.htm, 9. 3. 2013.

²²² Do SRN z USA a Velké Británie pronikal rock a vlna stylu hippies, jehož členové se vymezovali vůči autoritám., Lizcová, Zuzana: c. d., s. 70.

²²³ Nejednalo se o každého člověka v zemi, hovořím pouze o odpůrcích režimu a o lidech s ním nespokojeným.

²²⁴ I přes tuto skutečnost měl styl hippies či západní hudba a filmy na československou mládež dopad. Mladí lidé vyznávali styl jako jejich kolegové na Západě, například nosili dlouhé vlasy a konkrétně muži vousy.

²²⁵ Uhl, Petr a kol.: Program společenské samosprávy..., s. 10.

²²⁶ Michalka, Branislav: c. d.

²²⁷ Šiklová, Jiřina: Represivní tolerance..., s. 3

antibyrokratickou revoluci. Levicoví intelektuálové ze SRN, ale i českoslovenští příznivci neomarxistických myšlenek se odkazovali na „Velkou proletářskou kulturní revoluci“ zahájenou Mao Ce-tungem, především díky tomu, že útočila na byrokratický aparát.

Členové Nové levice nesouhlasili s imperialismem a vedením války ve Vietnamu. Radikální levice v ČSSR i SRN podporovala jižní Vietnam jako oblast utlačovanou imperialismem, ale v Československé socialistické republice se studenti myšlenkou zavržení imperialismu ve Třetím světě zabývali méně než v Západním Německu, kde se protestů proti válce ve Vietnamu účastnilo mnohonásobně více studentů. Lze říci, že západoněmecké studenty rozčiloval méně aktivní přístup československých kolegů k válce ve Vietnamu.²²⁸ Jednou z výjimečných akcí československé mládeže byl protestní pochod proti válce ve Vietnamu. Studenti z Brna podnikli v únoru 1968 pěší cestu do Prahy.²²⁹ Další protesty proti válce ve Vietnamu se konaly v Praze v dubnu 1968. Jednalo se o pochod ze Staroměstského náměstí na Malou Stranu k americkému velvyslanectví. Protestující průvod nesl nápisy jako „Mír pro Vietnam či Američané, go home“.²³⁰ V SRN probíhalo několik kongresů pojednávajících o otázce války ve Vietnamu. Například v roce 1966 se kongresu pořádaným SDS pod názvem „Vietnam – analýza jednoho příkladu“ zúčastnilo 2000 lidí²³¹ a v únoru 1968 probíhal v Berlíně Mezinárodní kongres o Vietnamu. Studentský vztah k Třetímu světu byl na Západě veřejností často interpretován jako jeden z pokusů šokovat rodiče.²³²

Herbert Marcuse ve svých myšlenkách odmítal dělnickou třídu jako revoluční sílu ve společnosti²³³ a revoluční úlohu měla převzít inteligence.²³⁴ Filozof Ivan Sviták věnoval pozornost mladé inteligenci, jejíž funkci shledával v mnohostranném chápání věcí a usiloval o usměrnění československých studentů po vzoru západních kolegů, jejichž hlavní sílu spatřoval v myšlenkách.²³⁵ Stejně tak Herbert Marcuse shledával sílu inteligence v kritickém myšlení.²³⁶ Srovnáme-li působení studentů a mladé inteligence v obou zemích,

²²⁸ Šiklová, Jiřina: Existuje u nás studentská „New left“?...

²²⁹ Došli k americké ambasádě, kde diskutovali s americkým tajemníkem nad sklenicí Coca-coly. Poté byli přijati prezidentem Antonínem Novotným, který jim poděkoval za provedenou akci., Kadavý, Vladislav: Válka je vůl, pokus o definici protestního pochodu, v: Student, r. 4, č. 9, 1968, s. 5.

²³⁰ Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 165.

²³¹ Valenta, Martin: c. d., s. 65.

²³² Šiklová, Jiřina: Stoupenci proměn..., s. 192.

²³³ North, David: The Frankfurt School vs. Marxism, The Political and Intellectual Odyssey of Alex Steiner, Oakland 2008, s. 7., Dělnická třída byla zapojena do industriální společnosti a mladí intelektuálové v ní byli začlenění nejméně.

²³⁴ Vaněk, Antonín: c. d., s. 203.

²³⁵ Tamtéž, s. 128.

²³⁶ Marcuse, Herbert: Psychoanalýza a politika, Praha 1969, s. 13.

lze říci, že v ČSSR docházelo z jejich strany k větší spolupráci s dělnickou třídou než v SRN. Vytvářeli vzájemné dohody mimo Národní frontu, například „blok inteligence, dělníků a studentů“ spolupracoval bez jejího vědomí.²³⁷

Dalším tématem, kterým se členové Nové levice zabývali, byla kritika konzumního způsobu života.²³⁸ Herbert Marcuse prezentoval myšlenku, že vyspělá industriální společnost stvořila spotřebitele, kteří byli integrováni do existujícího konzumního systému. Výsledkem bylo jednorozměrné chování a mezi lidmi nefungovala schopnost kritického myšlení.²³⁹ Západoněmečtí členové Nové levice vycházeli z myšlenky považující masové sdělovací prostředky za symbol manipulování lidského vědomí.²⁴⁰ Dle jejich názoru byl výsledkem manipulace lidstva vznik umělého veřejného mínění.²⁴¹ Zástupci Nové levice v SRN chtěli odstranit jednorozměrnou společnost a věnovali se kritice médií, která poskytovala konzumní reklamy vybízející lidi ke koupi nepotřebných věcí. V ČSSR nedocházelo tolik ke kritice konzumu, jelikož zde konzumní způsob života nebyl rozvinutý. Československá mládež se s konzumními hodnotami v podstatě nesetkávala, ale i přes tuto skutečnost se mezi menšinou neomarxisticky smýšlejících studentů rozmohla obecná kritika konzumní společnosti ovlivněna Marcusovými myšlenkami.²⁴²

Členové Nové levice v obou zemích čerpali z myšlenek revolucionářů, jako byl Fidel Castro nebo Ernesto Che Guevara, který zastával ideu beztřídní společnosti.²⁴³ Vyznával také „boj proti utlačovatelům“ a prezentoval názor, že člověk se může naplno rozvíjet jen v socialistickém státě, nikoliv v kapitalistickém.²⁴⁴ Che Guevara tvrdil, že mládež hrála ve společnosti velkou roli.²⁴⁵ Studentům ze SRN šlo o zahájení procesu „permanentní revoluce“.²⁴⁶ V ČSSR nepodporovalo revoluční proces takové množství mladé inteligence a studentů jako ve Spolkové republice Německo, jelikož pro většinu z nich byla myšlenka na revoluci nepřijatelná.²⁴⁷ Obecně jim idea na její uskutečnění přišla směšná, nevyvolala v nich nadšení jako u kolegů v SRN a pojem revoluce jim byl

²³⁷ Vaněk, Antonín: c. d., s. 158.

²³⁸ Blažek, Petr; Eichler, Patrik a kol.: c. d., s. 22.

²³⁹ Kellner, Douglas: c. d., s. 5.

²⁴⁰ Dle Herbert Marcuse k manipulaci lidí docházelo pomocí působení tisku, televize a rádia., Valenta, Martin: c. d., s. 133.

²⁴¹ Tamtéž, s. 133.

²⁴² Blažek, Petr; Eichler, Patrik a kol.: c. d., s. 21., Šlo zejména o členy uskupení HRM.

²⁴³ Che Guevara, Ernesto: Bolivijský deník, Praha 1970, s. 213.

²⁴⁴ Kubíčková, Miluše; Šiklová, Jiřina: c. d., s. 71.

²⁴⁵ Mladá inteligence měla vytvořit nový typ generace., Kubíčková, Miluše; Šiklová, Jiřina: c. d., s. 75., Sám Che Guevara byl vzdělaný, vystudoval medicínu a již ve dvanácti letech četl Freudovy spisy., Cranston, Maurice: The New Left, Six critical Essays, New York 1971, s. 20.

²⁴⁶ Michalka, Branislav: c. d.

²⁴⁷ Připomínalo jim to stalinistickou minulost., Bren, Paulina: c. d., s. 131, 132.

znechucen jeho neustálým opakováním.²⁴⁸ Oproti tomu studenti ze SRN v revoluci viděli počátek nové sociální změny a Karel Marx pro ně byl „nezkompromitovaným teoretikem“.²⁴⁹ Pouze menšina československých studentů, konkrétně členové HRM, toužila po revoluci po vzoru studentů ze Západního Německa. Vydali sborník „Byrokracie ne – revoluce ano“, což svědčilo o jejich inspiraci západoněmeckým cílem ji uskutečnit.²⁵⁰ Studenti ze SRN věřili, že po provedení revoluce se situace v zemi zlepší, s čímž většina československé mládeže nesouhlasila.

4.5 Rudi Dutschke a Petr Uhl

Tito dva muži byli vůdčími představiteli studentských hnutí ve svých zemích. Rudi Dutschke vedl západoněmecký SDS a Petr Uhl²⁵¹ aktivně působil jako člen československého HRM. Oba vycházeli z myšlenek Nové levice, maoismu a trockismu. Petr Uhl byl inspirován texty Rosy Luxemburgové či Lva Trockého a Rudi Dutschke své znalosti obohacoval mimo jiné také četbou děl Trockého.²⁵² Dále projevovali společný zájem o žurnalistiku. Petr Uhl se o ni zajímal od roku 1968²⁵³ a Rudi Dutschke se již v roce 1958 pokoušel dostat na studium žurnalistiky na univerzitu v Lipsku.²⁵⁴

Zatímco Rudi Dutschke stál v čele větší studentské skupiny, Petr Uhl reprezentoval HRM, jehož počet členů se za celou dobu působení pohyboval okolo sta osob.²⁵⁵ Vystudoval ČVUT v Praze a v době vzniku HRM mu bylo 27 let.²⁵⁶ Rudi Dutschke absolvoval sociologii, historii a filozofii na Svobodné univerzitě v Západním Berlíně. Oba byli zástupci mladé inteligence. Každý působil v jiné zemi s rozdílným politickým systémem a jejich činnost se vyvíjela v rámci odlišných prostředí. Tito muži propagovali během protestních hnutí myšlenku boje proti byrokracii a zastávali antiautoritářské tendence. Petr Uhl podotýkal, že v ČSSR hrála byrokracie roli vykořisťovatele a její členové toužili po moci. Byrokratický aparát byl oporou KSČ a docházelo k rozporům byrokratického centra s pracujícími lidmi z různých sociálních vrstev.²⁵⁷ Rudi Dutschke

²⁴⁸ Šiklová, Jiřina: Existuje u nás studentská „New left“?...

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Gilcher-Holteyová, Ingrid: c. d., s. 142., Část ho byla vytištěna v květnu 1969 v bytě Petrušky Šustrové a obsahoval texty například od Lva Trockého či Nikolaje Bucharina., Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 230.

²⁵¹ Narozen v roce 1941.

²⁵² Valenta, Martin: c. d., s. 190.

²⁵³ Uhl, Petr: Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla..., s. VI.

²⁵⁴ Nebyl přijat, protože odmítal službu u Lidové milice v NDR., Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 168.

²⁵⁵ Uhl, Petr: Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla..., s. 6.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 6.

²⁵⁷ Uhl, Petr a kol.: Program společenské samosprávy..., s. 16, 18.

byl stejně jako členové SDS a APO ovlivněn myšlenkou, že státní byrokracie je založena na manipulaci s lidmi. Dále Petr Uhl jako člen HRM usiloval o emancipaci člověka a boj vůči autoritám.²⁵⁸ I přes rozdílné politické a sociální podmínky v obou zemích zastával Rudi Dutschke také myšlenku boje s autoritami. Dle jeho názoru síla antiautoritářského hnutí spočívala v aktivním vyjádření potřeb a zájmů jednotlivců.²⁵⁹ Stejně jako zástupci Nové levice, toužil po seberealizaci člověka v konzumní a kapitalistické společnosti, která lidi zbavovala přirozenosti. Oba muži vedli spor se státní mocí. Petr Uhl nesouhlasil s tehdejšími poměry v zemi a s normalizací. Svou pozornost zaměřoval na ochranu lidských hodnot a v marxismu nacházel východiska pro podporu lidských práv a svobod.²⁶⁰ Rudi Dutschke vystupoval například proti „nouzovým zákonům“ a dle jeho názoru falešné západoněmecké demokracii.

Konec jejich aktivního působení byl u každého z nich zapříčiněn jinou skutečností. Na vedoucího představitele západoněmeckého studentského hnutí byl 11. dubna 1968 spáchán atentát, který přežil, ale s doživotními následky. Dne 15. prosince 1969 zadržela Petra Uhla StB, která ho poslala do ruzyňského vězení za pobuřování. Po jeho zatčení obsadili jeho francouzští levicoví přátelé soustředící se kolem Alaina Krivina na protest proti tomuto činu československé obchodní zastupitelství v Paříži.²⁶¹ Životy obou zmíněných mužů po skončení protestních hnutí nabraly odlišné směry. Zatímco Petr Uhl se později angažoval v politice, Rudi Dutschke se od postřelení už nikdy nestal politickou osobností, kterou býval dříve.²⁶² Petr Uhl se v sedmdesátých letech podílel na založení Charty 77, v letech 1984-1991 byl členem IV. internacionály a vyznával marxistické utopistické myšlenky.²⁶³ Celý život se angažoval v politickém prostředí a věnoval se otázkám lidského práva. Rudi Dutschke se po atentátu zotavoval ve Švýcarsku, Itálii a Velké Británii, kde na počátku sedmdesátých let pobýval se svojí rodinou a studoval na Cambridgeské univerzitě. V roce 1971 byl vládou vyloučen ze země. Poté se s rodinou odstěhoval do dánského Aarhusu. V roce 1973 se vrátil do SRN a v Bonnu poprvé od atentátu pronesl projev namířený proti válce ve Vietnamu. Přispíval do několika časopisů a zabýval se antinukleární kampaní.²⁶⁴ Přes všechny zdravotní komplikace v roce 1974 obhájil svoji disertační práci a zemřel v

²⁵⁸ Uhl, Petr: Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla..., s. 5.

²⁵⁹ Dutschke, Rudi: On anti-authoritarianism, Dostupné z: http://home.comcast.net/~platypus1848/dutschkerudi_antiauthoritarianism1968.pdf, 13. 4. 2013, s. 250.

²⁶⁰ Uhl, Petr: Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla..., s. VI.

²⁶¹ Tamtéž, s. 10.

²⁶² Thomas, Nick: c. d., s. 181.

²⁶³ Uhl, Petr: Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla..., s. 4.

²⁶⁴ Online biografie Rudiho Dutschkeho, Dostupné z: <http://www.hdg.de/lemo/html/biografien/DutschkeRudi/>, 12. 4. 2013.

roce 1979 v Dánsku.²⁶⁵ Oba muže spojovalo vyznávání neomarxistických myšlenek, boj proti autoritářství a byrokracii. Rozdíl lze najít ve skutečnosti, že Petr Uhl se díky režimu v ČSSR nemohl plně projevovat jako Rudi Dutschke v SRN a byl tím ve své činnosti omezen. Na rozdíl od Petra Uhla získal Rudi Dutschke celosvětovou popularitu, což bylo dáno faktem, že vedl světově sledované západoněmecké studentské hnutí, zatímco Petr Uhl působil „pouze“ v československém uskupení HRM.

4.6 Rozpad protestních hnutí a nástup RAF

Rok 1968 lze považovat za vrchol studentských hnutí v obou zemích. Profesor Humboldtovy univerzity Clause Offe, konstatoval, že tento rok reprezentoval zrod několika hromadných liberalizačních vln.²⁶⁶ V Československé socialistické republice v srpnu 1968 skončilo období reformního Pražského jara a ve Spolkové republice Německo se studenti na podzim 1968 potýkali s nejednotností svého hnutí. K jeho rozštěpení došlo díky tendenci různých skupin se radikalizovat a většina členů hnutí se vydala na „cestu k novým organizacím“.²⁶⁷ Někteří zástupci západoněmecké generace „osmašedesátníků“ se po rozpadu studentského hnutí soustředili do nových sociálních hnutí.²⁶⁸

Podobné masové protestní akce jako na jaře 1968, například demonstrace po atentátu spáchaném na Rudího Dutschkeho či proti přijetí „nouzových zákonů“, se již v SRN od té doby nekonaly. Hlavní těžiště protestů bylo přeneseno opět do univerzitního prostředí. Na vysoké školy se dostávala nová generace neoceňující utopistické ideje, které oslnily studenty v šedesátých letech.²⁶⁹ V roce 1969 došlo k rozpadu APO a v březnu 1970 zanikl SDS.²⁷⁰ V ČSSR v letech 1969–1970 probíhal rozklad HRM, jehož členové byli odsouzeni. Zástupci Nové levice v obou zemích měli společné to, že v obou případech byla jejich organizace rozložena zevnitř, a to díky zradě členů (v případě HRM to byl například dělník Josef Čechal, který členy udal)²⁷¹ nebo díky odlišným názorům a vnitřnímu ideologickému rozchodu.

²⁶⁵ Thomas, Nick: c. d., s. 181.

²⁶⁶ Offe, Claus: 1968, Thirty years after, Four hypotheses on the historical consequences of the Student movement, v: Thesis Eleven, č. 68, 2002, s. 84.

²⁶⁷ Gilcher- Holteyová, Ingrid: c. d., s. 100.

²⁶⁸ Vzniklo desítek levicových stran, hnutí Zelených, ekologická, mírová a ženská hnutí či „organizace věnující se alternativnímu způsobu života“, Daňková, Šárka: c. d, s. 20., Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 64., Webler, Wolff-Dietrich: c. d., s. 157.

²⁶⁹ Gilcher- Holteyová, Ingrid: c. d., s. 108.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 104., Lucardie, Paul: c. d. s. 6.

²⁷¹ Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory..., s. 235.

K zániku působení západoněmecké Nové levice nepřispělo vyprcháání problémů, proti kterým v průběhu šedesátých let vystupovala,²⁷² ale její nesjednocený program. Svou roli v obou zemích sehrál také faktor zklamání z neúspěchu. Působení Nové levice v SRN mělo podíl na urychlení společenských změn. Do jisté míry její členové přiměli vedení univerzit zamyslet se nad jejich tehdejší stavem a lze říci, že studentské hnutí přispělo k proměně charakteru společnosti. Nepodařilo se mu však svrhnout politický systém a nedokázalo kapitalismus „nahradit jinou formou ekonomiky“.²⁷³ V ČSSR se v období Pražského jara objevily naděje na změny, které se nemohly plně rozvinout kvůli srpnové invazi sovětských vojsk. Došlo zde k přerušení liberalizačních snah. Vzhledem k tomu, že v ČSSR se programem Nové levice inspirovalo ve srovnání se situací v SRN velmi málo studentů, nelze u nich sledovat viditelný úspěch. Československé reformní hnutí nedosáhlo svých požadavků a zůstává otázkou, jak by se jeho průběh vyvíjel, kdyby nedošlo k vpádu vojsk Varšavské smlouvy. Socioložka Jiřina Šiklová podotýkala, že českoslovenští studenti byli neorganizovaní, zahledění sami do sebe a neuměli řádně definovat své cíle. Dle jejího názoru trpěli skepsí vůči politickému dění a neměli zkušenosti s politikou.²⁷⁴

V sedmdesátých letech se velkým problémem Spolkové republiky Německo stal terorismus. V roce 1970 došlo k založení teroristické skupiny Frakce Rudé armády (*Rote Armee Fraktion*; RAF).²⁷⁵ Její program vycházel z myšlenky, že pouze útoky na státní zřízení mohou odhalit jeho pravou tvář. Pomocí brutálních projevů vystupovali členové této skupiny proti imperialismu a kapitalismu. Nejdříve napadali obchodní řetězce a banky (projev nesouhlasu s kapitalismem), ale později jejich akce přerostly v sérii vražd politických představitelů státu. Členové RAF zastávali podobné ideje jako kdysi představitelé myšlenkového proudu Nové levice. Například kritizovali útlak a vykořisťování obyvatel vrchními funkcionáři státu. Dalším společným prvkem s Novou levicí byl plán na rozpoutání globální revoluce a RAF i Nová levice také kritizovali nacistickou minulost země. Obě uskupení prezentovala své cíle související s dezintegrací státního systému a RAF vycházela z konceptu „městské guerilly“.²⁷⁶ Její členové se například zúčastnili výcvikové akce organizace „Fatah“ v Palestině, kde poznávali

²⁷² Pažout, Jaroslav: *Mocným navzdory...*, s. 62.

²⁷³ Daňková, Šárka: c. d., s. 20.

²⁷⁴ Šiklová, Jiřina: Existuje u nás studentská „New left“?...

²⁷⁵ Wolfrum, Edgar: c. d., s. 224., Její příslušníci se museli odloučit od rodin, přátel a naplno se věnovat svému „poslání“, Daňková, Šárka: c. d., s. 29., Webler, Wolff-Dietrich: c. d., s. 159.

²⁷⁶ Herf, Jeffrey: *An Age of Murder: Ideology and Terror in Germany, 1969-1991*, Dostupné z: <http://www.history.umd.edu/Faculty/JHerf/GHIterror4ms.pdf>, s. 16., Autorkou konceptu byla Ulrike Meinhofová, Valenta, Martin: c. d., s. 248.

guerillové taktiky.²⁷⁷ Představitelé RAF nenavazovali na studentské hnutí z šedesátých let, pouze převzali několik jejich myšlenkových cílů. Shledávali za nutnost změnit společenskou a politickou situaci v SRN a dle jejich názoru byla nezbytným východiskem z tehdejší situace v zemi revoluce. Terorismus v sedmdesátých letech reprezentoval vrchol antiautoritářského hnutí ve Spolkové republice Německo.²⁷⁸

Lze konstatovat, že „osmašedesátníci“ ve Spolkové republice Německo později tvořili úspěšnou generaci a působili například v nakladatelstvích a médiích. Stejná generace československých studentů se v pozdějších letech nemohla plně prosadit především kvůli tehdejšímu státnímu režimu, který neposkytoval možnosti jako demokratický systém v Západním Německu.

²⁷⁷ Daňková, Šárka: c. d., s. 29.

²⁷⁸ V SRN působily tři generace teroristů RAF a postupně zvyšovaly míru krutosti svých činů.

V. Závěr

Hlavním cílem této práce bylo potvrdit či vyvrátit hypotézu, že studentská hnutí ve Spolkové republice Německo a v Československé socialistické republice měla i přes rozdílnost politických systémů obou zemí společné myšlenky a cíle. Soustředila jsem se na totožné a rozdílné ideje studentů obou hnutí čerpajících z Nové levice a lze vycházet z předpokladu, že i přes existenci odlišných politických systémů reagovala obě hnutí na společensko-politickou krizi ve své zemi. Dle mého názoru se od sebe obě studentská hnutí spíše odlišovala, přestože v několika sledovaných tématech lze nalézt shodu. V Československé socialistické republice i Spolkové republice Německo studenti usilovali o podíl na moci a spojovala je například tendence útočit na státní zřízení či skutečnost, že v obou zemích se nacházeli příznivci myšlenek Nové levice, maoismu a trockismu. Zástupci neomarxistického myšlenkového směru vystupovali proti utlačování, manipulaci člověka ve společnosti a vykořisťování obyvatel. V obou zemích docházelo ze strany studentů ke kritice byrokratického systému a vystupování vůči autoritářským složkám ve společnosti. Mladí lidé v ČSSR i SRN se také angažovali v akcích vedených proti establishmentu a v obou zemích pořádali protesty proti válce ve Vietnamu a imperialistické politice ve Třetím světě.

I přes skutečnost, že u obou protestních hnutí lze najít několik společných cílů, se mezi nimi vyskytovaly spíše rozdílné tendence, což bylo dáno odlišnými politickými systémy obou zemí. Vzájemné kontakty studentů svědčily o jistých neshodách a rozdílných pohledech na dané záležitosti. Českoslovenští studenti se díky hospodářsko-politické orientaci ČSSR nemohli v jistých bodech zcela ztotožnit s myšlenkami, které se šířily mezi členy Nové levice v Západním Německu. Jednalo se zejména o kritiku kapitalistického systému a konzumní společnosti. Ve Spolkové republice Německo docházelo k silnému generačnímu konfliktu a nepochopení studentských demonstrací ze strany veřejnosti, zatímco v ČSSR spojovala studenty s veřejností touha po reformě společnosti a na rozdíl od situace v SRN dokázali více spolupracovat s dělnictvem. Společné myšlenky obou hnutí se rozcházely také díky touze západoněmeckých studentů uspořádat globální revoluci, což většina československých studentů odmítala. Západoněmeckými myšlenkami na uskutečnění revoluce se inspirovali pouze členové HRM. Revolta na Západě byla výrazem

antikapitalistických a antiimperialistických nálad.²⁷⁹ V ČSSR se stala projevem touhy po změně režimu potlačující lidské svobody.

Obě protestní hnutí měla svá specifika. U západoněmeckého studentského hnutí za ně lze považovat touhu studentů odstranit státní zaměstnance s nacistickou minulostí z jejich funkcí či vedení protestních akcí vymezujících se vůči konzumní společnosti, ve které se lidé zajímali pouze o své blaho a odcizili se tradičním lidským hodnotám. Za hlavní specifikum studentského hnutí v ČSSR pokládám společné vystupování studentů, dělnictva a veřejnosti proti státnímu systému. Zatímco protestní hnutí ve Spolkové republice Německo se společně s italským a francouzským studentským hnutím zapsalo do historie šedesátých let v Západní Evropě, ČSSR zůstala v tomto ohledu stranou, zejména díky skutečnosti, že se nacházela ve „východním bloku“. Rok 1968 v SRN dodnes symbolizuje vrchol studentských rebelií, zatímco v ČSSR představuje zejména liberalizační období ve společnosti, které po několika měsících skončilo. Československou socialistickou republiku tento rok nereprezentoval masovými studentskými revoltami jako v Západním Německu, ale projevoval se celospolečenskými reformami, které se uskutečnily v rámci celkového uvolnění režimu v šedesátých letech dvacátého století a byly ukončeny srpnovou invazí sovětských vojsk. Československé reformní hnutí nedosáhlo takové velikosti a popularity jako protestní hnutí v Západním Německu.

Po prozkoumání problematiky jsem dospěla k závěru, že obě studentská hnutí se od sebe převážně odlišovala, i když mezi představiteli Nové levice v obou zemích lze nalézt v jistých bodech shody. Důvody, proč studenti neměli na některé otázky společné názory, byly zapříčiněny rozdílnými politickými systémy obou zemí, díky kterým hnutí chápala své problémy odlišně. Členové obou studentských hnutí zpětně posoudili, že dříve nebyli schopni porozumět problémům svých kolegů.

²⁷⁹ Wolfrum, Edgar: c. d., s. 222.

Seznam použitých zdrojů

I. Primární prameny

1, Nevydané

Národní archiv Praha

fond Ústřední výbor Komunistické strany Československa, ÚV- KSČ.

fond Ústřední výbor Československého svazu mládeže, ÚV- ČSM.

2, Vydané

a, Tisk

Der Spiegel

Listy

Literární listy

Literární noviny

Mladá fronta

Mladý svět

Reportér

Rudé právo

Student

Studentské listy

Svědectví

b, Paměti

Che Guevara, Ernesto: Bolivijský deník, Praha 1970.

Sviták, Ivan: Devět životů, Praha 1992.

Uhl, Petr: Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla, Praha 1998.

II. Sekundární prameny

1, Odborná literatura

Altbach, Philip: Perspectives on Student Political Activism, v: Comparative Education, r. 25, č. 1, 1989.

Altbach, Philip: Student Revolt in Europe, v: Economic and Political Weekly, r. 3, č. 19, 1968.

Anderson, Terry: 1968: The End and the Beginning in the United States and Western Europe, v: South Central Review, r. 16, 17, č. 4, 1, 1999, 2000.

Barker, Colin: Some Reflections on Student Movements of the 1960s and Early 1970s, v: Revista Crítica de Ciências Sociais, č. 81, 2008.

Bauss, Gerhard: Die Studentenbewegung der sechziger Jahre in der Bundesrepublik Deutschland und Westberlin, Köln 1977.

Blažek, Petr: Vyhoštění krále majálesu. Allen Ginsberg a státní bezpečnost, v: Paměť a dějiny, č. 2, 2011.

Blažek, Petr; Eichler, Patrik a kol.: Jan Palach '69, Praha 2009.

Bren, Paulina: 1968 East and West, Visions of Political Change and Student Protest from across the Iron Curtain, v: Horn, Gerd-Rainer: Transnational Moments of Change, Europe 1945, 1968, 1989, Oxford 2004.

Brown, Timothy: „1968“ East and West: Divided Germany as a Case Study in Transnational History, v: The American Historical Review, r. 114, č. 1, 2009.

Cajthaml, Petr: Revolta jako nástroj kontrarevoluce? Dobová interpretace protestů a demonstrací v letech 1967-1969, v: Franc, Martin; Holubec, Stanislav: Mladí, levice a rok 1968, Praha 2009.

Cranston, Maurice: The New Left, Six critical Essays, New York 1971.

Černý, František: „Rudý“ Dutschke v Praze, v: Reportér, r. 3, č. 17, 1968.

Daňková, Šárka: RAF - Frakce rudé armády, Tři generace teroristů, Praha 2006.

Davis, Belinda; Klimke, Martin; Mausbach, Wilfried: Changing the World, Changing Oneself: Political Protest and Collective Identities in West Germany and the U. S. in the 1960s and 1970s, New York 2010.

Davy, Richard: Studentské rebelie jdou světem, v: Reportér, č. 31, 31. 7 - 7. 8. 1968, příloha č. V.

Dutschke, Rudi: On anti-authoritarianism, Dostupné z:
http://home.comcast.net/~platypus1848/dutschkerudi_antiauthoritarianism1968.pdf

Feenberg, Andrew: Paths to Failure: The Dialectics of Organization and Ideology in the New Left, v: Reed, Adolph: Race, politics and culture, critical essays on the radicalism of the 1960s, New York 1986.

Franc, Martin; Holubec, Stanislav: Mladí, levice a rok 1968, Praha 2009.

Frei, Norbert: „1968“ ve Spolkové republice Německo – sedm tezí, Pražské jaro mezi Východem a Západem, v: Dějiny a současnost, r. 20, č. 3, 1998.

Fulbrook, Mary: Dějiny moderního Německa, Praha 2010.

Gilcher-Holteyová, Ingrid: Hnutí 68' na Západě. Studentské bouře v USA a západní Evropě, Praha 2004.

Gusfield, Joseph: Student Protest and University Response, v: Annals of the American Academy of Political and Social Science, r. 395, 1971.

Hauner, Milan: Rudi Dutschke v rekonvalescenci, v: Student, r. 4, č. 25, 1968.

Hauner, Milan: Rudý Rudi v Praze, v: Student, r. 4, č. 17, 1968.

Hájek, Igor: Z bradburyovského světa do pražského předjaří, v: Literární noviny, r. 14, č. 12, 1965.

Herf, Jeffrey: An Age of Murder: Ideology and Terror in Germany, 1969-1991, Dostupné z: <http://www.history.umd.edu/Faculty/JHerf/GHIterror4ms.pdf>

Hoppe, Jiří: Opozice 68', Sociální demokracie, KAN a K 231 v období Pražského jara, Praha 2009.

Hoppe, Jiří: Pražské jaro v médiích, v: Tůma, Oldřich; Devátá, Markéta: 1968, České křižovatky evropských dějin, Praha 2011.

Jandourek, Jan: Úvod do sociologie, Praha 2003.

Jareš, Jakub: Studenti mezi radikalitou a „smyslem pro realitu“. Protestní akce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy od srpna 1968 do dubna 1969, v: Franc, Martin; Holubec, Stanislav: Mladí, levice a rok 1968, Praha 2009.

Jelínková, Eva: Evropa 1968: Protest, reforma, represe, Praha 2008.

Jiránek, Vladimír: O programu studentského hnutí, v: Studentské listy, r. 1, č. 3, 1969.

Juchler, Ingo: Die Studentenbewegungen in der Vereinigten Staaten und der Bundesrepublik Deutschland in den sechziger Jahre: eine Untersuchung hinsichtlich ihrer Beeinflussung durch Befreiungsbewegungen und theorien aus der Dritten Welt, Berlin 1996.

Kadavý, Ladislav: Válka je vůl, pokus o definici protestního pochodu, v: Student, r. 4, č. 9, 1968.

Katsiaficas, George: The Imagination of the New Left: A Global Analysis of 1968, v: South End Press, 1987.

- Katuninec, Milan: Spolková republika Německo, Trnava 2009.
- Kellner, Douglas: Herbert Marcuse, The New Left and the 1960s, Collected Paper of Herbert Marcuse, New York 2005.
- Kiessling, Simon: Die antiautoritäre Revolte der 68er: Postindustrielle Konsumgesellschaft und säkulare Religionsgeschichte der Moderne, Köln 2006.
- Kimmel, Michael: Die Studentenbewegungen der 60er Jahre: Frankreich, BRD und USA im Vergleich, Wien 1988.
- Kratzer, Herbert: Studenti proti demokracii, v: Studentské listy, r. 1, č. 6, 1969.
- Kriseová, Eda: Studenti a ČSM, v: Mladý svět, r. 10, č. 11. 1968.
- Kubíčková, Miluše; Šiklová, Jiřina: Studenti a ideologie na Západě, Praha 1969.
- Kudrna Ladislav: Nepřízřusobiví. Studenti, máničky a další pohledem československých mocenských orgánů, v: Paměť a dějiny, č. 2, 2011.
- Langguth, Gerd: Rudi Dutschke und das Konzept Stadtguerilla, Dostupné z: http://www.kas.de/upload/dokumente/verlagspublikationen/1968/1968_langguth.pdf
- Lass, Andrew: Allen Ginsberg- Král Majálesu, v: Analogon, č. 30, 2000.
- Lizcová, Zuzana: Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN v 60. letech 20. století, Praha 2012.
- Lucardie, Paul: The New Left in France, Germany and The Netherlands: Democratic Radicalism Resurrected?, Dostupné z: <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/publicatieLucardie/newleft/DemRadRes-08.pdf>
- Lutz, Rolland: The „New Left“ of Restoration Germany, v: Journal of the History of Ideas, r. 31, č. 2, 1970.
- Marcuse, Herbert: Jednorozměrný člověk. Studie o ideologii rozvinuté industriální společnosti, Praha 1991.
- Marcuse, Herbert: Psychoanalýza a politika, Praha 1969.
- Merritt, Richard: Democratizing West German Education, v: Comparative Education, r. 7, č. 3, 1971.
- Merritt, Richard: The Student Protest Movement in West Berlin, v: Comparative Politics, r. 1, č. 4, 1969.
- Miara, Marcel: Zrození západoněmeckých „osmašedesátníků“. Po stopách historie jednoho pojmu, v: Jelínková, Eva: Evropa 1968: Protest, reforma, represe, Praha 2008.
- Moník, Josef: Král majálesu, v: Mladá fronta, č. 17, 29. 4. 1990.
- Müller, Helmut: Dějiny Německa, Praha 1995.

Nebřenský, Zdeněk: Představy československé mládeže o západoevropské levici před rokem 1968, v: Franc, Martin; Holubec, Stanislav: Mladí, levice a rok 1968, Praha 2009.

North, David: The Frankfurt School vs. Marxism, The Political and Intellectual Odyssey of Alex Steiner, Oakland 2008.

Offe, Claus: 1968, Thirty years after, Four hypotheses on the historical consequences of the Student Movement, v: Thesis Eleven, č. 68, 2002.

Ondrouch, Josef: Studentské revoluce, v: Studentské listy, r. 1, č. 3, 1969.

Otáhal, Milan; Vaněk, Miroslav: Sto studentských revolucí, Praha 1999.

Pažout, Jaroslav: „Chceme světlo! Chceme studovat!“, Demonstrace studentů z vysokoškolských kolejí v Praze na Strahově 31. října 1967, v: Paměť a dějiny, č. 1, 2008.

Pažout, Jaroslav: Československé studentské hnutí v šedesátých letech dvacátého století (sbírka Ivana Dejmal), Praha 2001.

Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století, Praha 2008.

Pažout, Jaroslav: Působení Ivana Dejmal ve studentském hnutí, v: Paměť a dějiny, č. 2, 2008.

Pecka, Jindřich: Proměny Pražského jara, Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti 1968-1969, Brno 1993.

Plogstedtová, Sibylle: V síti dějin. Zatčena v Praze po roce 1968, Brno 2002.

Prantl, Peter: Ein alternatives Universitätskonzept mit Aktualität Die Kritische Universität, v: junge Welt, č. 3, 2003.

Reiter, Herbert; Weinbauer, Klaus: Police and Political Violence in the 1960s and 1970s: Germany and Italy in a Comparative Perspective, v: European Review of History, r. 14, č. 3, 2007.

Rolke, Lothar: Protestbewegung in der Bundesrepublik: Eine analytische Sozialgeschichte des politischen Widerspruchs Westdeutscher Verlag Beiträge zur sozialwissenschaftlichen Forschung, Wiesbaden 1987.

Seabury, Paul: Student Freedom and the Republic of Scholars: Berlin and Berkeley, v: Comparative Education Review, r. 10, č. 2, 1966.

Shell, Kurt: Extraparliamentary Opposition in Postwar Germany, v: Comparative Politics, r. 2, č. 4, 1970.

Schmidt, George: The University Student in Germany, v: The Journal of Higher Education, r. 24, č. 2, 1953.

Schmidtke, Michael: Cultural Revolution or Cultural Shock? Student Radicalism and 1968 in Germany, v: South Central Review, r. 16, 17, č. 4, 1, 1999, 2000.

Sochor, Lubomír: Herbert Marcuse filosof nové intelektuální levice, v: Literární listy, r. 1, č. 13, 1968.

Soukup, Petr: Vysoké školy v NSR a v západním Berlíně, v: Student, r. 3, č. 41, 1967.

Suk, Jaroslav: Československá radikální levice, v: Svědectví, r. 17, č. 67, 1982.

Svatoš, Michal: Historie studentských majálesů, v: Dějiny a současnost, r. 23, č. 2, 2001.

Šiklová, Jiřina: Existuje u nás studentská „New left“?, v: Listy r. 1, 21. 11. 1968.

Šiklová, Jiřina: Represivní tolerance, v: Dějiny a současnost, r. 10, č. 9, 1968.

Šiklová, Jiřina: Stoupenci proměn, Praha 2012.

Thomas, Nick: Protest Movements in 1960s West Germany: A Social History of Dissent and Democracy, Oxford 2003.

Trochtová, Věra: Lehce výbušný koktajl, v: Studentské listy, r. 1, č. 3, 1969.

Tůma, Oldřich; Devátá, Markéta: 1968, České křižovatky evropských dějin, Praha 2011.

Uhl, Petr a kol.: Program společenské samosprávy, Kolín 1982.

Valenta, Martin: Revoluce na pořadu dne, Kritická teorie Frankfurtské školy a její recepce v německém protestním levicovém hnutí šedesátých let dvacátého století, Frakci Rudé armády a německé straně Zelených: diskursivní analýza, Praha 2011.

Vančura, Jiří: Naděje a zklamání, Pražské jaro 1968, Praha 1990.

Vaněk, Antonín: Studenti a společnost. Kritika antikomunistického a revizionistického působení na mládež, Praha 1976.

Vilímek, Tomáš: Občanská společnost a její význam v období Pražského jara, v: Paměť a dějiny, č. 2, 2008.

Webler, Wolff-Dietrich: The Sixties and the Seventies: Aspects of Student Activism in West Germany, v: Higher Education, r. 9, č. 2, 1980.

Wolfrum, Edgar: Zdařilá demokracie. Dějiny Spolkové republiky Německo od jejích počátků až po dnešek, Stuttgart 2006.

2, Kvalifikační práce

Bilgin, Ahyan: Die 68-er Bewegung in der Türkei und der Bundesrepublik Deutschland im Vergleich, Fachbereich Geschichte, Philosophie und Sozialwissenschaften, Univerzität Hannover, diplomová práce, Hannover 2005.

Bratinka, Ondřej: Studentské hnutí 68´ v Německu a Katolická církev, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, bakalářská práce, Praha 2011.

Kaňková, Kateřina: Medializace sebeupálení Jana Palacha v periodikách Rudé právo, Reportér a Zprávy, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, diplomová práce, Praha 2010.

Ševčíková, Tereza: Československý rok 1968, Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, diplomová práce, Brno 2010.

Šimoník, Pavel: Studenti - elita bez moci, Studentské hnutí jako aktivní činitel sociálně-politických procesů v poválečném Československu, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, diplomová práce, Praha 1992.

3, Internetové zdroje

Michalka, Branislav: Neomarxismus v teorii a praxi, Dostupné z:
http://www.tedeum.cz/3_2010/neomarxismus_032010.htm

Online biografie Rudiho Dutschkeho, Dostupné z:
<http://www.hdg.de/lemo/html/biografien/DutschkeRudi/>

Sokačová, Linda: Rozmluva s Jiřinou Šiklovou, Dostupné z:
<http://genderstudies.cz/jirina/akontra.html>

The New Left, Dostupné z: http://webs.wofford.edu/whisnantcj/his382/the_new_left.pdf